

Приложение №1 к ООП НОО МБОУ «СОШ им. В. Г. Гайтемирова с. Замай-Юрт»

**МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Чеченской Республики
МУ "Отдел образования Ножай-Юртовского
муниципального района"
МБОУ «СОШ им. В. Г. Гайтемирова с. Замай-Юрт»**

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Чеченская литература»
для обучающихся 1-4 классов

с. Замай-Юрт – 2025

МАГИЙНА
йукъарчу дешарехула федеральни
дешаран-методически
цхъаьнакхетараллин сацамца
(14.10.2022 ш. № 8/22 протокол)

**ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУКЪАРЧУ ДЕШАРАН 1-4-ЧУ КЛАССАШНА ЛЕРИНА
«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЪ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН
ПРЕДМЕТАН ГЕРГГАРЧУ ХЪЕАСАПАН ПРОГРАММА**

ХIюгтийнарш:

Довлеткиреева Л. М., «РФ-н къаьмнийн литература» говзаллехула ф.И.к., ЛД
ФПБДХъ «Кадыров А. А. цI. й. НПУ» доцент, ПКУ «Нохчийн меттан институтан»
директоран дешарехула а, Илманехула а заместитель;
Бадаева И. С., ПКУ «Нохчийн меттан институтан» пайде лингвистикин центр
куьйгалхо;
Алиева З. Л.-А., ПАХъ «Зорбан цIа» директора заместитель, ПКУ «Нохчийн меттан
институтан» И.л.б.;
Халикова А. Х., ПКУ «Нохчийн меттан институтан» И.л.б. ;
Петирова П. Р., ПКУ «Нохчийн меттан институтан» И.л.б., «Гоч»литературно-
исбаьхьаллин журналан коьрта редактор

Соьлжа-ГIала, 2022с. ш.

ЧУЛАЦАМ

КХЕТОРАН

КЕХАТ.....	4
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан йукъара характеристика.....	
..6	
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет Іаморан Іалашонаш а, декхарш а.....	8
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан герггарчу хьесапан белхан программин чулацаман коьрта линеш.....	10
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан дешаран планехь меттиг.....	12
«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ.....	13
1-ра класс.....	15
2-гІа класс.....	16
3-гІа класс.....	19
4-гІа класс.....	22
«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА ЙУЪХЪАНЦАРУ ЙУКЪАРЧУ ДЕШАРАН ТІЕГІАНЕХЪ ДІАЛАЦАРАН ХИЛА ЛЕРИНА ЖАМІАШ.....	30
Личностни жамІаш.....	30
Метапредметни жамІаш.....	32
Предметни жамІаш.....	35
1-ра класс.....	38
2-гІа класс.....	40
3-гІа класс.....	42
4-гІа класс.....	44
ТЕМАТИЧЕСКИ ПЛАНИРОВАНИ.....	48

1-ра	
класс.....	49
2-гIа	
класс.....	51
3-гIа	
класс.....	61
4-гIа	
класс.....	70
КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧЕСКИ ПЛАНИРОВАНИ	
ПЛАНИРОВАНИ.....	
.48	
1-ра	
класс.....	49
2-гIа	
класс.....	51
3-гIа	
класс.....	61
4-гIа	
класс.....	70
ЙУХХЕДАХКАРШ.....	
.....78	
Йуххедиллар 1.....	
.....78	
Йуххедиллар 2.....	
.....82	
Йуххедиллар	
3.....	86
Йуххедиллар	
4.....	88

КХЕТОРАН КЕХАТ

Нохчийн мотт — нохчийн къоман мотт бу, оьрсийн маттаца цхьаьна Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу гIуллакхо дика хьелаш кхуллу и мотт Iалашбан а, кхио а. 1-4-чу классашкахь «Ненан мотт а, ненан литература» а предметан декъехь хьобхуш йу ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар, иза тIехьажийна йу дешархойн кхетаман-довзаран, хьасене хиларан, исбаьхьаллин-эстетикин таронаш кхио а, гIиллакх-оьздангаллин мехала болу хьежамаш кхолла а, бер нохчийн къоман культурина тIеозо а.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран 1-4-чу классашна лерина «Ненан (нохчийн) маттахь» литературин йешар» дешаран предметан герггарчу хьесапан белхан программа (кхидIа – Программа) кечийна кху нормативно-бакъонийн базица догIуш:

- Россин Федерацин Конституци (статья 26);
- 24.09.2022 ш. № 371-ФЗ «Россин Федерацин дешархо» Федеральни закон (хийцамашца а, тIетохаршца а);
- 25.10.1991 ш. № 1807-1 «Россин Федерацин къаьмнийн меттанех» Федеральни закон (хийцамашца а, тIетохаршца а);
- Россин Федерацин Серлонан министерствон 31.05.2021 ш. № 286 омранца чIагIийна йолу Йуьхьанцарчу йукъарчу дешарана Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт;
- Кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программа (магийна йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин сацамца, 23.06.2022 ш. № 3/22 протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан меттанаш хьехаран Концепци (чIагIийна Россин Федерацин Серлонан министерствон коллегехь 1.10.2019 ш.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта дешаран герггарчу хьесапан белхан программа (магийна йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин сацамца, 18.03.2022 ш. № 1/22 протокол);
- Нохчийн Республикин Конституци 23.03.2003 ш. (хийцамашца а, тIетохаршца а);
- Нохчийн Республикин 25.04.2007 ш. № 16-РЗ «Нохчийн Республикехь меттанех» закон (хийцамашца а, тIетохаршца а);
- Нохчийн Республикин 30.10.2014 ш. № 37-РЗ «Нохчийн Республикехь дешарх» закон;
- Нохчийн Республикин Правительствон 17.08.2020 ш. № 180 «Нохчийн Республикин «Развитие образования Нохчийн Республикехь дешар кхиор» пачхьалкхан программа йукъа хийцамаш балорах, 17.03.2022 ш. хийцамашца Сацам;
- Нохчийн Республикин тIекхуьу чкъор ийманехь кхетош-кхиоран Йукъара концепци (чIагIийна Нохчийн Республикин Мехк-Дас 14.02.2013 ш.);
- Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чIагIийна Илманан Кхеташонан кхеташонехь 12.05.2022 ш. № 3).

Программа кхочушйаран бухехь Iуьллуш, федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан методологи йолу системно-гIуллакхаллин кеп йу.

Программа лерина йу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархошна «Ненан (нохчийн) литература» предметана дешаран а, белхан а программаш хIитто бухе йилла. Авторийн а, белхан а программаш йазйечеран йиш йу дешаран материал дIакхачорехь, хIотторехь а, сахьташ теманашка а, дакъошка а декъарехь шайна зеделлачух пайдаэца.

Программа кечийна йу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программа кхочушйечу хьукматашна, нохчийн мотт хуучу йа ледара хуучу дешархошна.

Дешаран предмето таро ло гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца, кѡабсттана «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметца, зIе латтор кхочушдан.

**«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЪ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН
ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Программа тѣхъажийна йу дешаран хъукматашна а, хъехархошна а методически гѣо дарна, цо таро лур йу:

- 1) «Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» дешаран предмет хъехаран процессехъ Федеральни пачхъалкхан йуъхъанцарчу йукъарчу дешаран стандарташкахъ (кхид 1а – ЙЙД ФПДС); билгалдина долу адаман кхиаран, метапредметни, предметни дешаран жамлаш кхузаманан лехамашца доглуш кхочушдан;
- 2) «Ненан (нохчийн) маттахъ литературин йешар» дешаран предметан ламоран хила лерина жамлаш а, чулацам а ФГОС НОО а; йуъхъанцарчу йукъарчу дешаран герггарчу хъесапан коьртачу программца (йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхъаьнакхетараллин 2015-чу шеран 8-чу апрелехъ № 1/15 протоколца йинчу редакцехъ) а; кхетош-кхиоран герггарчу хъесапан программца (магийна йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхъаьнакхетараллин 2020-чу шеран 2-чу июнехъ № 2/20 протоколаца бинчу сацамца) а доглуш, дешаран шерашца билгалдан а, структура хӀотто а;
- 3) Билгалчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билггала долу дакъа-тема ламо лерина дешаран хан а нисйеш, ткъа иштта дешаран материалан дакъош/теманахъ дӀалацарна тѣхъажийна долу дешаран гӀуллакхийн коьртачу кепех а пайда а оьцуш, календарно-тематически план хӀотто.

Программин чулацам тѣхъажийна бу «Ненан мотт а, ненан маттахъ литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуъхъанцарчу йукъарчу дешаран коьрта программа дӀалацарна Федеральни пачхъалкхан йуъхъанцарчу йукъарчу дешаран стандарташкахъ билгалдинчу тӀедахкарийн (тӀедожор) жамлашка кхача.

«Ненан мотт а, ненан маттахъ литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуъхъанцарчу йукъарчу дешаран коьрта программа дӀалацарна ЙЙД ФПДС тӀедахкаршца доглуш, курс тѣхъажийна йу Россин Федерацин культурин экъанехъ ненан меттан литературин меттиг а, роль а муьлха йу а, историко-культурин, оьздангаллин, эстетическин мехаллаш лалашӀарехъ а, цхъана тӀаьхъенера вукху тӀаьхъене дӀакхачорехъ а лоцучу декъах а кхеторна; Россин Федерацин субъектан культурин а, гӀиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуъхъ кхолларехъ къоман фольклоро а, исбаьхъаллин литературо а лоцучу декъахъ йуъхъанцара хъежам (хаарш) кхолларна а; ненан меттан литература къоман культурин дахаран довзаран цхъа коьрта дакъа а, къоман а, Россин а культурин хилам а, оьздангаллин мехаллаш а, ламасташ а лардаран гӀирс а, дуьнене а, къоман историга а, культурига а хъежам а хиларх кхетам кхолларна а, ненан маттахъ йешаран лехамаш хиларна а.

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературин йешар» курсан бухе йиллина нохчийн литературо чулоцург къоман культурин ламастийн мехаллийн кодийн система йу боху ойла йу. Нохчийн къоман культурин ламасташ лалашдаран гӀирс хилла ца лаш, нохчийн литература зӀе йу къоман дӀадаьлларг, карарниг, хиндерг вовшашца дузуш а, кегийчу дешархойн кхетаме и дуьллуш а.

Дешаран предметан чулацам кхочушбан йиш йу урокел арахьарчу гIуллакхаллехь а (Йуххедиллар 1). «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предметца доьзна урокел арахьа гIуллакхалла йуьхьанцарчу классийн дешархойн индивидуальни башхаллаш а, хьашташ а, Нохчийн Республикин къоман а, этнокультурни а башхаллаш а тидаме а оьцуш, кхочушдан а, вовшахтоха а лерина ду. Программехь иштта йалийна классал арахьарчу йешарна а, дагахь Iаморна а леринчу говзарийн список (Йуххедиллар 2). Классал арахьарчу йешарна хьехархочо схьакъасто тарло литературни говзарш, регионан этнокультурни башхаллаш тидаме а оьцуш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ IАМОРАН IАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет Iаморан **Iалашо йу** – нохчийн литературе а, нохчийн матте а нохчийн куьурин коьртачу декье санна мехала хьежам кхоллар; дешархой шайн къоман куьурно-меттан экъанна йукъабалор, шайн къоман куьурин тIаьхьалонна а, кхузаманан лехамашна а, къоман ламасташна а йукъаозор; чкьурийн исторически тIаьхьалонах а, нохчийн куьлтура ларйарх шаьш жобпалле хилар а кхетор.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет Iаморан **декхарш:**

- Россин гражданаллин идентичностан баххаш кхоллар, шайн Даймахках а, Россин халкъах а, Россин халкъийн цхьаалехь мехкан исторех а дозалла дан Iамор, шаьш муьлхачу къомах ду кхетор; Россин дукхакъаьмнийн йукъараллин мехаллаш кхоллар;
- нохчийн къоман историко-куьлтурин зеделлачун тIалам бан Iамор, дешархочунна шен къоман куьлтурин-меттан хьал довзийтар; йуьхьанцарчу классийн дешархочунна нохчийн литература историко-куьлтурин, оьздангаллин, эстетикин мехаллийн хьоста санна йезайалийтар;
- нохчийн литературехь гайтина йолчу а, нохчийн синкхетамна ладаме йолчу а гIиллакх-оьздангаллийн мехаллех хьежам кхоллар;
- нохчийн литературин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан исбаьхьаллин-эстетикин таронех хаарш совдахар;
- адаман амал кхиарехь а, къамел шардарехь а даима йеша хьагам кхоллар;
- тайп-тайпанчу текстийн чулацаман а, башхаллин а мах хадоран йешаран хаарш шардар, уьш йийцаре йарехь дакъалацар;
- къамел даран йерриге а кепаш кхиар, йешначух лаьцна барта а, йозанца а дийца хаарш карадерзар;
- йешаран корматаллаш кхиор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ГЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММИН ЧУЛАЦАМАН КОЪРТА ЛИНЕШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан программехь белла чулацам бу, и теллича нохчийн литературин къоман-культурин башхалла а; нохчийн меттан а, нохчийн литературин а Нохчийн Республикин а, Россин а историца, нохчийн къоман материале а, синбахаман а культурица а йолу зле а йаста некъ лур бу. Курс лерина йу йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин а, культурин а хьежам шорбан; йуьхьанцарчу классийн дешархойн йешаран жигарчу гонна йукъайогӀучу фольклоран а, нохчийн классикин а, нохчийн кхузаманан литературин а говзарша таро ло дешархошна адамаллин мехаллашкахь нохчийн культурин а, къоман синкхетаман а коьртачу баххех кхетам бала. Йуьхьанцарчу классийн дешархошна йеша а, талла а схьакховдийначу нохчийн литературин говзарша схьагойту нохчийн къоман культурин тайп-тайпана агӀонаш, жигарайоху даимлера мехаллаш (дикалла, доглазар, синшорто, кьинхетам, эхь-бехк, бакъдерг, доьзалан мехаллаш, патриотизм, баккхийчаьрга ларам, адамалла, и. кх.д!.).

Кху программехь «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан башхалла кхочушйина кху бахьанашца:

- нохчийн къоман амал, ладаташ, ламасташ, нохчийн культурин синбахаман мехаллаш, адамаллин мехаллаш а, эхь-бехк а гойтуш долу говзарш схьахаржарна;
- нохчийн йаздархойн нохчийн бераллин дуьне гойтучу говзарш тӀе тидам бахийтарна: доьзалехь бер кхетош-кхиоран башхаллаш, баккхийчаьрца а, нийсархошца а цуьнан йолу йукъаметтигаш, бери шена гонахара дуьне тӀелацаран башхаллаш.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет ламоро гӀо дийр ду дешархойн мотт хьал долуш барна а, цера кьамелан культура а, хьасене бовларан хаарш шардарна а. Шена тӀехь программин проблемно-тематически блокаш хӀитточу дидактически материалана культурно-исторически тӀедалорах а пайдаоьцу. ХӀора проблемно-тематически блока йукъайогӀу нохчийн къоман синбахаман а, материале а культура гойтуш болу кхетамаш.

Программехь хӀара дакъош ду: «Вайна гонахара дуьне», «Самукъне абат», «Вайн Даймохк», «Вайн йаздархой», «Халкъан барта кхолларалла», «Кхечу къаьмнийн литература», «Киншка – тоьлла доттагӀ», «Нохчийн халкъан барта кхолларалла», «Сан Даймехкан коьрта гӀала», «Дашо гуьйре», «Деша «Стелалад» журнал!», «Сан доьзалан йовхо», «Дешан ма-дарра а, тӀедерзийна а маьӀна», «Марша догӀийла, Керла шо!», «Ӏа», «Ваха Ӏама», «Тхан кегий доттагӀий»,

«Баьсте йогӀу, баьсте йогӀу!», «Даймохк», «Аьхке», «Латта ларде», «Хаарийн орам», «Гуьйре», «Берийн йаздархой», «Авторски туьйранаш», «Хиндолу хьоза бенахь дека», «Жима доккха дуьне», «Алам», «ДоттагӀалла», «Кхечу къаьмнийн фольклор», «Културин бӀов», «Баьсте», «Нохчийн махкахь», «Нохчийн фольклор», «Дайн латта», «Вай деха дуьненахь», «Аламан хазалла нохчийн поэзахь», «Бераллин туьйра», «Бе эзар дика гӀуллакх», «Бовза, беза вайн Даймохк!», «Аламан къайленаш», «Даймехкан декхаро гӀаттийна вогӀу со», «Ненан мотт», «Суна сирла дахар деза!».

Программехь йеллачу говзарийн чулацам йуьхьанцарчу классийн дешархочун лехамашна гонаха хӀоттийна бу, хаьржинчу говзарийн башхаллашкахь гуш а бу.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ МЕТТИГ

ЙӀД ФПДС догӀуш, «Ненан (нохчийн) маттахь литературини йешар» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметни декъана йукъайогӀуш а, Iамон тӀейожийна а йу.

Программа ЙӀД ФПДС гайтинчу дешаран программа дӀалацаран жамӀийн предметни лехамийн буха тӀехь хӀоттийна а, **237** сахьтан (**33** сахьт 1-чу классехь а, 68 сахьташ 2-4-чу классашкахь) бараман дешаран йукъарчу тӀедилларна лерина а йу. Программин инвариантни дакъа Iаморна луш дешаран **200** сахьт ду. 37 дешаран сахьтах лаьтташ йолу дешаран тӀаьхьалонан хан программин вариативни декъана дӀало, цо йукъалоцу авторийн Iаматийн линейкина оьшу белхан программа хӀоттийнчу авторша къастийна говзарш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТАРЕТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан чулацам билгалбечу хенахь коьртачу тидамехь ду:

1. Къоман кхетамна мехала долу, йеххачу хенан йохалла — кхузамане кхаччалц – культурехь коьрта меттиг дӀалоцу хӀуманаш (масала, баккхийчаьрга, нене ларам, Даймахке безам, догдикалла, доглазар, нийсо йезар, эхь-бехк, сий, и.кх.дI.) Цу коьртачу кхетамашца болх дӀахьӀо йуьхьанцарчу классийн дешархоша дӀалоцур долчу кепара хаьржинчу нохчийн йаздархойн уггаре а къегинчу, нохчийн литературин а, културин а башхаллаш кхочушийнчу говзарш тӀехь. И говзарш йовзаро гӀо до йуьхьанцарчу классийн дешархошна къоман културин ламастех а, нохчийн культурех а кхета.

2. Йуьхьанцарчу классийн дешархойн лехамаш: говзарийн доккхачу декъан турпалхой йуьхьанцарчу классийн дешархойн нийсархой бу, церан дуьне довзарца босту программехь билгалбина культурно-историн кхетамаш. Программи йукъайахийтина тайп-тайпанчу заманашкахь берийн дуьне гойту а, церан кхиаран некъаш а, амал йахчайалар а, оздангаллин кьилбанаш кхолладалар а гойту говзарш; говзарш харжаро дешархочунна таро ло историн тайп-тайпанчу муьрашкахь нохчийн культура шен нийсархочун бляргашца ган. Программехь ладамечу барамехь йелла кхузаманан авторийн говзарш а йу, цара шайн кхоллараллехь кхидла хьо нохчийн литературин кьоман ламасташ, и говзарш кхузаманан дешархочунна гергара йу.

3. Кьоман башхаллин хиламаш искусствон кхечу гирсащца гайтина говзарш а хаьржина, цо таро ло дешархошна нохчийн культурехь искусствийн диалог гайта.

Цхьадолу декхарш кхочушдан лерина дешаран материал хаьржина гуманизман, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллийн, кхеташ хиларан, жигараллин, поликультурин, ламасталлин классикин а, кхузаманан бараман цхьаьнадаран, тематикин, кепийн-жанран тайп-тайпаналлин критеришца йоглуш.

Программо билгалбечу йешаран гуоно таро ло тайп-тайпанчу хенийн а, кьаьмнийн а говзарийн куьзганхула беран дуьненехьежаман гураш жим-жимма шордан.

Программехь и масех бухедилларца билгалбо. Хьалхара шиь доьзна ду йешаре ойла а, йешаран техникин хаарш кхиоран хьелаш а кхолларца. Иштта, и хаарш кхиоран йуьхьанцарчу муьрехь уггаре а хьалхарчу роглехь йу байтийн а, прозин а йух-йуха олуш дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, абзацаш йолу тексташ (йешаран техникин говзалла кхиочу хенахь мехала долчу йешаран кхиаме хилар тардалийттаран лалашонца); ткъа иштта кхиаме ду забаре чулацам болу сикха хазахетар йа велар кхолладолуьйту тексташ лелор а, (хлунда аьлча, цу хенахь забар йевзаш хиларо эстетикин синхаамаш гучубахар кхиадо) йешаран мукъам кхиоран лалашонца. Дешаран хлора шеран тексташ схьахаьржина йу цу хенан берашна тьелаца ата хилар тидаме а оьцуш. Текст схьахаржаран кхидолу бухедахкарш доьзна ду исбаьхьаллин дешан фольклорна кепашкара авторийн литературе кхаччалц кхиаран логика ларйаран цаторийла хиларца; билггала долу оздангаллин а, эстетикин а декхарш кхочушдан цаторийла хиларца, царах коьртанаш билггал йолчу оздангаллин-эстетикин концепцига доьрзу, и концепци дешаран деа а шарахь кхиош схьайалай; жанрийн а, тематикин тайп-тайпаналла хилийттаран кхачойаран а, фольклоран а, авторийн говзарийн а, вайн мехкан а, дозанал арахьарчу йаздархойн говзарийн а, берийн литературин классикин а, XX-чу блешеран чаккхенан – XXI-чу блешеран йуьхьан кхузаманан берийн йаздархойн говзаршна йукъахь а барам ларбаран а цаторийла хиларца.

Йешаран глутлакх кхиоран процессан чохьарчу логикица доьзна, «Литературни йешар» курс шинатлегланехь хлоттийна йу.

Хьалхарчу тегланехь хьалхадаккха дезарг йешаран корматалла шарйар ду, шолгачу тегланехь – дешархошна литературин говзалла карайерзор. 1-2-чу классашкахь йеша ламадо; кхетар тлехь, нийса йешарна, сикха а, кьаьсташ а йешарна тлехь болх; йешначун кхоллараллин маьлна дан тайп-тайпана некъаш кхиор (графикин, дешан а, музыкин а иллюстрировани, драматизаци, ма-йарра а, йукъ-йукъара а, кхоллараллин йухасхьайийцар).

Цуьнца цхьаьна йуьхьанцарчу классашкахь длаболабо йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературни дешар тлехь болх.

«Литературни йешар» предмет ламоран шолгла тлегла 3-4 классашна кхочу, цигахь йеша хааро зазадоккху, эстетикин йешаре а, талламан йешаре а декъа а луш.

«Литературин йешар» программа хлотточу хенахь тидаме эцна школал хьалхарчу педогоикин а, йукъарчу йукъардешаран школашна леринчу «Нохчийн литературехула герггарчу белхан программин» злейалорах а.

Программо таро ло йалийнчу спискера говзарш дешархойн кечаман тлегланца доглуш харжа, ткъа иштта курсан чулацаман вариативни компонент харжа а, белхан программашкахь и кечйаро могуьйту тематикица а, проблематикица а герга йолчу говзаршкахь къоман башхаллаш а, йукъара дерг а къасторан лалашонца Россин халкъийн литературе кховдар. Ткъа иштта программо таро ло ламатийн авторшна йа дешаран цхьаьнакхетараллашна вариативни декъехь ламо говзарш харжа.

1-ра класс (33 с)

«Вайна гонахара дуьне» (5 сахьт)

Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хлост).

Беснаш. Светофор.

Шкоলেখь.

лаламан дуьне (цлера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).

Клиранан денош.

Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хлетал-металш.

Вайн Даймохк

Самукъане абат

«Вайн Даймохк»

Соблжа-Глала

Вайн турпалхой

Халкъан хазна

Махмаев Ж. Дийцарш «Бераш – вайн хиндерг» йа Арсалиева Л. Байт «Соблжа-Глала» (вариативни дакъа).

Турпалхойх тексташ: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа, Нурадилов Ханпаша, Шерипов Асланбек, Висаитов Мовлид.

«Вайн йаздархой»

Айдамиров А. Байт «Нана-мохк».

Сулейманов А. Поэма «Дахаран генаш» (кийсак).

Ахмадов М. Туьйра «Писулиг».

Гацаев С. Байт «Борз».

Халикова А. Байт «Зингат».

«Халкъан барта кхолларалла»

Аганан иллеш.

Чехкааларш.

Дагардарш.

Кицанаш.

Хлетал-металш.

Нохчийн халкъан туьйранаш: «Тамашийна йоI», «Хъекъале Iу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий» (вариативни дакъа).

«Кхечу къаьмнийн литература»

Осеева В. А. Дийцарш «Цхьаьна», «Иштта дIа» (Петирова ПетIаматан гочдарш).

Сутеев В. Г. Туьйра «Iаж» (Петирова ПетIаматан гочдарш).

2-гIа класс (68 сахът)

Долоран урок

Демеев I. Байт «Нохчийчоь»

«Уггар дика доттагI – жайна»

Ахмадов М. Байт «Жайна».

«Нохчийн халкъан барта кхолларалла.

Чехкааларш.

Дагардарш.

Кицанаш.

Хлетал-металш.

Нохчийн халкъан туьйранаш: «Бабин Чирдиг», «Зуьно дина хIилла», «Газа-гуьзалгаш».

Берийн фольклор. Забарш, берийн эшарш.

«Сан Даймехкан коьрта гIала»

Макалов Ш. Байт «Соьлжа-ГIала».

Хасаров Ш. Байт «СтиглагIала».

С. Яшуркаев. Байт «Светофор».

«Дашо гуьйре»

Макалов Ш. Байт «Гуьйре».

Сейлмуханов М. «Деса Iалам».

Тапалаева А. Туьйра «Малонча».

Батаева Х. Байт «Гуьйре».

Абубакарова П. Байт «Дешнех ловзар».

«Деша «Стелалад» журнал!»

Макалов Ш. Байт «Стелалад».

Толстой Л. Н. Текст-ойлайар «Хорда чуьра хи стенга доьду?» (Бадаева Iайшатан гочдар).

Юсупов I. Байт «Дита хьоза».

«Сан доьзалан йовхо»

Сулейманов А. Байт «Нана».

Ахмадов М. Байт «Добзал».

Гайсултанов I. Дийцар «Блоба эккхор».

Демеев I. Байт «Дадин зезаг».

Шамилов С. Туьйра «Жима цIа».

Махмаев Ж. Дийцар «Деза денош».

Гацаев С. Байт «Жимачу кIентан ойланаш».

«Марша да хьо, Керла Шо!»

Кагерманов. Д. Байт «ГIура-Дада».

Тапалаева А. Туьйра «Керла Шо кхана хир ду.

«Iа»

Хатуев I.-Хь. Байт «Керла луо».

Гадаев М.-С. Байт «Жимачу кIентан илли».

Сейлмуханов М. Байт «Хьоза».

Яралиев Ю. Дийцар «КIайн Iахар».

Мамакаев Э. Байт «Гуди».

«Ваха Iама»

Аболханов Хь. Байт «Ваха Iама».

Махмаев Ж. Дийцар «Дика лар».

Хатуев I.-Хь. Байт «Теша».

Ахмадов М. Дийцар «Дада волчихь, йуьртахь».

Яралиев Ю. Байт «Марха кьобалдойла».

«Вайн кегий доттагIий»

Демеев I. Байт «ГIаз».

Хабаев И. Дийцар «Дингад».

Хасаров Ш. Байт «Жима кхор».

Хасаев Х. Дийцар «Лийчар»

Сакаева М. Байт «Кертахь лелаш нIаьна йу».

«БIаьсте йогIу, бIаьсте йогIу!»

Сатуев Хь. Байт «БIаьсте йогIу»

Демеев I. Байт «Сан совглат»

Цугаев С. Байт «Со мамел хьалха хьалаглоттур йу...».

Макалов Ш. Байт «Сийна бӀаьсте».

Ахмадов М. Дийцар «БӀаьстенан гловгла».

Сейлмуханов М. Байт «Кхечи бӀаьсте».

Талхадов Хь. Байт «БӀаьсте»

Арсанукаев Ш. ХӀетал-металш.

«Даймохк»

Ахмадов М. Байт «Даймохк».

Бексултанов М. Дийцар «Даймохк хӀун йу?».

Абубакарова П. Байт «Соьлжа-ГӀала».

Окуев Ш. Байт «Даймохк».

Батаева Х. Байт «КӀиран ворхӀ де».

Хатуев I.-Хь. Байт «Къонах».

Анзорова Б. Байт «Турпала Ханпаша».

«Аьхке»

Макалов Ш. Байташ «Аьхке», «Къоршкъари».

Магомаева М. Дийцар «БаӀ».

«Кхечу къаьмнийн литература»

Толстой Л. Н. Туьйра «Воккха стаггий, хинаний» (Бисултанов Аптин гочдар).

Вежарий ГриммгӀар. Туьйра «Хударан кхаба» (Муртазов Iаднан гочдар).

3 класс

Долоран урок

Макалов Ш. Байт «Ларделаш латта».

«Кхетаман орам»

Демеев I. Байт «Кхетаман орам».

«Гуьйре»

Гацаев С. Байт «ДогӀа догӀуш ду».

Сакаева М. Байт «Йац хьо, гуьйре, дагна чевне».

Хасаев Хь. Дийцар «Шийла Iуьйре».

Сулейманова З. Байт «ГӀаргӀулеш».

«Берийн йаздархой»

Гайсултанов I. Дийцар «Iалам хаздан дизза».

Саракаев Хь. Байт «Дика кӀант Муса».

Кагерманов Д. Байт «Маълхан хлуш».

Махмаев Ж. Дийцар «Гуралгаш».

«Йаздархойн туъйранаш»

Гелагаев С.-М. Байт «Туъйранан новкъадалар».

Дикаев. Б. Туъйра «Клайн полларчий стенга даха-те?»

Сулейманова З. Туъйра «Догмайра Шахъсан».

Тапалаева А. Туъйра «Массарна дерг – ловзар».

«Хиндолу хьоза бенахъ дека»

Магомадов. М. Дийцар «Дуьххьарлера толам».

Дакаев С. Байт «Дош».

Гайсултанов И. Дийцар «ЯрагИ».

«Жима, доккха дуьне»

Батаева Х. Байт «Хъуьно патар хецна...».

Мамакаев Э. Байт «Іелий, киттий, аьшпашший».

Пашаев Н. Байт «Барзо диъна моз».

«Іалам»

Гацаев С. Байт «Хъуьнах».

Ахмадов М. Туъйра «Гундалгеш, цлазамаш, муьргаш, комарш».

Гелагаев С. Байт «Олхазарийн къамел».

Мамакаев М. Байт «Хъуьнан илли».

«Іа»

Ахмадов М. Байт «Керла Шо».

Дикаев М. Байт «Іаьнан біаьргаш».

Умхаев Хь. Байт «Шийла Іа».

Алиев М. Дийцар «Пхьар».

«ДоттагІалла»

Цуруев Ш. Байт «ДоттагІалла».

Макалов Ш. Туъйра «Кхо полла».

Бексултанов М. Дийцар «ДоттагІа».

Демеев І. Байт «ДоттагІчуьнга кехат».

«Кхечу къаьмнийн фольклор»

Оьрсийн халкъан туъйра «Тамашийна тамаша, Іаламате Іаламат» Петирова
ПетІаматан гочдар).

Гуьржийн халкъан туъйра «Уггар нуьцкъалниг».

Іаьрбийн халкъан туъйра «Синдбад-ХІордахо».

«Гиллакхан глала»

Расумов В. Дийцар «Гиллакхан глала».

Закриев I. Дийцар «Пеша уллехъ къамелаш»

Ахмадов М. Байт «Марха досту де».

«Баъсте»

Бексултанов М. Дийцар «Баъсте».

Сейлмуханов М. Байт «Зезагаш».

Хасаев Хь. Дийцар «Баркалла».

Ахмадов М. Байт «Баъстенан ловзар».

Гайсултанов I. Дийцар «Чеглардиган бен».

«Нохчийн махкахъ»

Бухадиев М. Байт «Нохчийн махкахъ».

Пашаев Н. Байт «Даймахке марзо».

Хамидов I.-Хь. Байт «Зезаг ду бацалахъ лепаш...».

Абдулаев Л. Байт «Хлораннан а шен мотт бу».

Батаева Х. Байт «Йовза клорнийн цлраш».

Бексултанов М. Дийцар «Турпалхо мила ву?»

Ахмадов М. Дийцар «Тлерган пазаташ».

Б. Анзорова. Байт «Ма гойла».

«Нохчийн фольклор»

Туьйра «Маьлхан а, бухланан а къовсам».

Туьйра «Кхорбеллиг».

Притча «Ден весет».

Туьйра «Къинхетаме клант».

Туьйра «Хлунда ду пхьагалан балда даьтла?».

Туьйра «Таллархо».

«Аьхке»

Хатуев I.-Х. Байт «Аьхке».

4 класс

Долоран урок

Мамакаев М., Гадаев М.-С., Сулейманов А. Даймахках лаьцначу байташ йукъара кийсакаш.

«Дай баьхна латта»

Дакаев С. Байт «Нохчийчоь».

Мусаев С. Дийцар «Орамаш».

Шайхиев I. Байт «Блаьвнаш».

Ахмадов М. Байт «Нохчийн шира кхерчаш»
«Вай дуьнен чохь деха...»

Яралиев Ю. Притча «ВорхI лам».

Макалов Ш. Туьйра «Маьлхан хьехам».

Бексултанов М. Дийцар «Баьпкан цуьргаш».

Цуруев Ш. Байт «ДоттагIий-блаьвнаш».

«Исбаьхьа Iалам нохчийн поэзахь»

Мамакаев М. Байт «Гуьйре».

Арсанукаев Ш. Байт «Гуьйренан тIуьначу бешахь ду тийна...».

Гацаев С. Байт «Суна хьуьнхахь деши гира...»

Айдамиров А. Байт «Аьхкено кхелина дитташ...».

Кибиев М. Байт «Ломахь Ia».

Бисултанов А. Байт «Илли ду-кх хьо, Ia».

Жумалаева Л. Байт «Буьйсанан илли».

Мамакаев I. Байт «Блаьстенан йуьхь».

Саидов Б. Байт «Кемсийн га».

Окуев Ш. Байт «Тхи».

«Бераллин туьйра»

Пашаев. Н. Байт «Бералла».

Магомаева М. Дийцар «Гуьйренан совгIаташ».

Дикаев М. Байт «Нохчийн хIусам».

Курумова С. «Ца йиначу ненан хIусамехь» повесть йукъара кийсакаш.

Гадаев М.-С. Дийцар «ДоттагI».

Эдилов Х.-М. Байт «Луо ду догIуш».

Эльдерханова З. Дийцар «Деца йеъча».

Ошаев Х. Пьеса «Полла».

«Бе эзар дика гIуллакх»

Ахмадов М. Туьйра «Бе эзар дика гIуллакх».

Кагерманов Д. Дийцар «ТIай».

Рашидов Ш. Байт «ГIаргIанаш».

Берсанов Хь.-А.. Дийцар «Кхерам».

«Бовза, беза вайн Даймохк»

Легенда «Муха хIоьттина ГаланчIожара Iам».

Легенда «Къоьзан-Іам».

Легенда «Терк».

Ахмадов М. Байт «Нохчийн хиш».

«Исбаьхьчу Іаламан къайленаш»

Яшуркаев С. Байт «Полларчийн вай даьлла».

Яралиев Ю. Дийцар «Хьаьмцан маса лаг хуьлу?»

Дикаев М. Байт «Лай кІелахь кхиьна буц».

Чантиев І. Туьйра «Искогберггий, чІарий».

Хасаев Хь. Дийцар «Аьхке».

Бексултанов М. Дийцар «Гуьйре».

Махмаев Ж. Байт «Тидамаш».

«Даймехкан декхаро гІаттийна вогу со»

Сулейманов А. «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсакаш.

Умхаев Хь. «Шайх-Мансурах илли».

Халкъан предани «Адин Сурхо».

Мусаев С. Дийцар «Дахар маьрша хилийта...».

Ахмадов М. Дийцар «Даймехкан мукъам».

Сулейманова З. Байт «Эсамбаев Махьмудна».

Айдамирова М. Дийцар «Жима верас».

«Ненан мотт»

Ахмадов М. Дийцар «Кхаа дашах дийцар».

Абдулаев Л. Байт «Ненан мотт».

Гелагаев С.-М. Байт «Шовдано боху соь...».

«Суна сирла дахар деза»

Рашидов Ш. Байт «Суна сирла дахар деза».

Батаева Х. Байт «Жимачу йоьІан гІан».

Абдулаев Л. Дийцар «Нана, біаьсте...».

«Фольклор»

Предани «Беттаса».

Туьйра «Майрачу кІантах туьйра».

Предани «Берзан дуй».

«Кхечу къаьмнийн литература»

Лермонтов М. Ю. Байт «ХІорд-кема» (Абдуллаев Лечин гочдар).

Боллигер М. Дийцар «ТІай» (Хаджиева З. гочдар).

Леонардо да Винчи. «Мотт а, цергаш а», «Зингат а, кІен буьртиг а» притчаш
(Джанаралиев Іимранан гочдарш).

Дерзоран урок

Кусаев I. Байт «Сан доттагIий».

Авторски программаш хIиттийнчеран а, хьехархойн-предметикийн а бакьо йу йеллачу спискера муьлха литература классал арахарчу йешарна мегар йу аьлла харжа.

Классашка бекъначу Iаморан чулацамна улле тоьхна Iаморан процессан гIуллакхаллийн хIара тIедузарш ду.

ЛадогIар

Нохчийн меттан хьоле хилар а, кьоман культурин мехаллаш а гойтуш йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица схьалацар а, царах кхетар а; лерсино схьалаьцначу текстах лаьцна деллачу хаттаршна жьопаш дала хаар а, лерсино схьалаьцначу текстан чулацамца хаттарш дан хаар а.

Йешар

Хезаш йешар. Дешдакьошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца доглуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхьатера йоцучу текстийн маьIнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схьагайтар.

Дагахь йешар. Барамца а, жанраца а тIелаца аттачу говзарийн маьIнех дагахь йоьшучу хенахь кхетар. Йешаран тайп-тайпанчу кепийн башхаллех кхетар.

Халкъан барта кхоллараллин говзарш йешар: нохчийн фольклоран текст кьоман ламастийн а, мехаллийн а хьоста санна.

Исбаьхьаллин говзарийн тексташ йешар, шайна чохь бIеннаш шерашкахь схьайеана йолу кьоман синкхетамна ладаме йолу гIиллакх-оьздангаллин мехаллаш а гойтуш йолу: Даймахке безам, тешам, нийсо, сий, кьинхетам, догдикалла, догцIеналла, кьинхегамна тIера хилар, бакьо, майралла, и. кх.дI. Нохчийн кьоман ламасташ: цхьаалла, вовшийн гIо дар, хьаша-да тIелацар, и. кх.дI. Доьзалан мехаллаш: баккхийнаш ларар, «нана», «да», «дада», «баба», «йиша», «ваша» бохучу дешнийн мехалла, вовшийн ларар, безам, вовшех кхетар, терго, собар, да-нана ларар. Нохчийн литературехь халкъан ламасташ а, Iадаташ а гайтар.

Нохчийн бераллин дуьне: кхиар, гонахарчу дуьненаца, баккхийчаьрца, нийсархошца йолчу йукьаметтигийн башхалла; ша нохчийн Iадаташ дIакхоьхьург а, орамашца зIе а хиларх кхетар. Турпалхойн леларийн синхаамийн-оьздангаллин мах хадор.

Нохчийн литературин башхаллех кхетар: турпалхочун чохьбара дуьне деллар, цуьнан лазамаш бовзар; оьздангаллин проблемашка кховдар. Iаламан дуьненах болу нохчийн кьоман поэтически хьежам (малхе, арене, хьуьне, хига, ломе, дитте, дийнатийн дуьнене, и.кх.дI.) нохчийн поэзехь а, прозехь а. Гонахарчу дуьненан хьал адаман синхаамашца дустар.

Хаамийн тексташ йешар: говзаршна историко-культурин комментарий, ламочу говзарийн авторийн биографех къаьстина хаамаш.

Къамел дар (къамел даран культура)

Диалоган а, монологан а къамел. Йешна тексташ коллективехь йийцаре йарехь дакъалацар, текстана тle а тийжаш, шен хьежам тleчlaгlбар; нохчийн исбаьхьаллин литературин специфика гойтуш долу аларш. Дешнийн тlaьхьало йузар (дешнаш хаар тледузар). Хезна йа йешна йолу текст коьртачу дешнашна а, текстана йолчу иллюстрацишна а тle а тийжаш, схьайийца (текст ма-йарра, йоцца, харжамца схьайийцар).

Дешаран хьелашкахь къоман къамелан культурин бухехь йолу гиллакхан кепаш а, чlaгlйелла формулаш а, хьасене хиларан принципаш а ларйар.

Дешархойн харжамца байташ дагахь йийцар.

Йоза (йозанан къамелан культура)

ламочу говзаршкахь хлиттийнчу проблемашкахула доцца йозанан аларш кхоллар (кечдар).

Библиографин культура

Йийцаре йечу проблематикица йогlу киншкаш харжар, цу йукъайогlу ламатехь йалийна йолу шаьш йеша билгалйина говзарш. Нохчийн культурех хаамаш болу дешархойн хенаца йогlучу дошамех а, энциклопедих а пайдаэцар.

Литературоведенина йукъадалор

Текстан анализ йечу хенахь ламийнчу литературин кхетамех пайдаэцар.

ламочу говзарийн жанрийн тайп-тайпаналла: фольклоран кегий а, йаккхий а кепаш; литературин туьйра; дийцар, притча, байт. Прозин а, поэзин а къамел; исбаьхьаллин кхоллар; сюжет; тема; говзаран турпалхо; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Дустарийн а, метафорийн а къоман шатайпаналла; исбаьхьалин къамелехь церан маьlна.

Дешархойн кхоллараллин гlуллакх (ламийнчу литературин говзарийн буха тlехь)

Дешархойн кхоллараллин гlуллакхехь литературин говзаран маьlна дар: ролашца йешар, инсценировка йар; хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу адресаташна) исбаьхьаллин говзаран буха тlехь шен барта йа йозанан текст кхоллар; говзарна йолчу иллюстрацишна, нохчийн художникийн суьртийн репродукцишна тle а тийжаш.

«Ненан (нохчийн маттахь) литературни йешар» дешаран предметан

программа карайерзоран кхочушдан лору жамлаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъехь ламоран жамлаш цхьаьнадогӀуш ду йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан стандартехь билгалйинчу дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лоручу жамийн лехамашца.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМЛАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет ламоран жамлаца дешархо кхочур ву кхетош-кхиоран гуллакхан кху дакъошкахь хила дезачу хӀокух жамлашка:

гражданско-патриотикин кхетош-кхиорехь:

— Шен Даймахке – Россия а – шен жимчу Даймахке – Нохчийн Республике (Нохчийчоьне) а безам кхоллабаларе, цу йукъадогӀу и безам мехкан а, Даймехкан а культура а, истори а йовзуьйтуш йолу исбаьхьаллин говзаршкахула кхоллар;

— Шен этнокультурин а, Россин гражданаллин а идентичностах кхетар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, шен ненан мотт а хиларх кхетар;

— Шен мехкан а, Даймехкан а дӀадаханчун а, карарчун а, хиндолчун а ша дакъа хиларх кхета, цу йукъадогӀу исбаьхьаллин говзаршца болх бечу хенахь и хьелаш дийцаре дар;

— Шен а, кхечу а къоме ларам хилар, цу йукъадогӀу и ларам исбаьхьаллин говзарийн а, фольлоран а масалш тӀехь кхоллар;

— адамах йукъараллин цхьана декъашхочух санна болу а, бакъонех а, жопаллех а, стаг ларарх а, ларамах а, гӀиллакх-оьздангаллин барамех а, йукъаметтигех болу а йуьхьанцара хьежам, цуьнца цхьаьна иза фольклоран а, исбаьхьаллин а говзаршкахь гайтар а;

ийманехь кхетош-кхиоран:

— хӀора стеган шатайпаналла, шен дахаран а, йешаран а зеделлачунна тӀе а тийжаш, тӀелацар;

— кӀинхетам, ларам, диканиг лаар гайтар, цуьнца цхьаьна шена хетарг а, синхаамаш а бовзийта меттан гӀирсех пайдаэцар; кхечу адабийн синхаамашна сема хилар, царах кхетар, церан гӀо лаца кийча хилар;

— кхечу адамашна дегӀана а, сина а зен дан тӀехьажийна долу цхьа а хӀума тӀецаалацар (цу йукъахь ду маттаца деш долу зен а);

— нийсархошца болх бар, девне ца хила хаар а, лоттабаккхаме меттиг нисйелча, и листа хаар а, цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а;

эстетикин кхетош-кхиорехь:

— исбаьхьаллин культурин ларам бар а, и йовза лаар а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а искусствон тайп-тайпана кепаш тӀелацар а, цаьрга ларам хилар а;

— исбаьхьаллин гуллакхан тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта лаар, цу йукъахь йу дешан говзалла а;

— **физически кхетош-кхиорехь, могошаллин а, синкхетаман а культура**

кхолларехь а:

— тlетoъхна хаамаш лохучу хенахь могаш а, кхерамза а (шена а, кхечарна а) долчу дахаран бакъонаш (цу йукъайогlу хаамийн кхерамазалла) ларйар;

— къамел дечу хенахь дегlан а, синкхетаман а могашаллица кхоаме хилар, къамелан культура а, тlекаренан бакъонаш а ларйар;

къинхъегаман кхетош-кхиор:

— стеган а, йукъараллин а дахарехь къинхъегам мехала хилар кхетар (цу йукъахь ду исбаъхъаллин говзарех масал эцар а), къинхъегаман стоъмийн тlалам бар, болх баран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацар, исбаъхъаллин говзаршкара масалш дийцаре дечу хенахь тайп-тайпана говзаллаш карайерзон лаар;

экологин декъехь кхетош-кхиор:

— тексташца болх бечу хенахь кхоллалуш долу lаламаца кхоаме хилар;

— цунна зен деш долу хlума тlецалацадалар;

lилманан хаарийн мехалла:

— дуьненах болу lилманан хъежам кхоллабалар (сурт хlоттар), цуьнан цхьа дакъа ду литературоведчески кхетамаш lаморан процессехь а;

— хlума довза лаар, жигаралла, хlума дагадар, хааршна сутара хилар, хlума довза лаарехь шен ойла хилар, цу йукъахь ду исбаъхъаллин говзарш йеша лаар а, шен йешаран гуо хоржучохь жигара хилар а, ша и харжар а.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМlАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет lаморан жамlаца дешархойн кхоллалур ду дешаран довзаран хlара хаарш.

Коьрта маьlнийн кхочушдарш:

— тайп-тайпана тексташ вовшашца йуста, тексташ йустарна бухе дахкарш билгалдан, тера йолу тексташ билгалйан;

— билггалчу цхьана башхаллашца тексташ цхьаьнатоха;

— кицанийн, аларийн, фразеологизмийн классификаци йархьама кхачаме хир йолу билгало билгалйан;

— хъехархочо шайна хъехначу тидам баран алгоритмаца тексташкахь цхьаьнадар а, цхьанацадар (бlостаналла) а каро; текстан анализ йарехь кхочушдарийн алгортиман анализ йан, текстан анализ йарехь шаьш кхочушиййр йолу дешаран операци харжа;

— хъехначу алгоритман буха тlехь декхар кхочушдан оьшу хаамаш кхачо йолуш цахилар билгалдан, тlетoъхна хаамаш лахар билгалдан;

— текстан анализ йечу хенахь бахъанийн-тlаьхъалонан зlенаш билгалйан, жамlаш дан.

Коьрта талламан дараш:

- педогоикин белхахочун глoнца лaшo билгaлaн, кaмелaн хoлe хaбжжaнa, шeн вистхилaр хийцaрaн плaн xлoттo;
- тeдиллaр кxочушдaрaн мaсeх кeп вoвшaщa йустa, мeллa a йoглуш йeрг (схaйeллaчу кpитepийн бyxa тeхe) хaржa;
- схaйeллaчу плaнaцa чoлxe бoцу жимa тaллaм длaбaхa, схaйeллaчу плaнaцa пpoектaн тeдиллaр кxочушдaн;
- жaмлaш дaн a, тeкстaн мaлнийн aнaлиз йaрaн бyxa тeхe долчу тoшaллaщa уш тeчлaгдaн a;
- схaйeллa йoлчу тeкстaн мaтepиaлaн aнaлиз йaрaн пpoцeссeхe хeхaрхoчун глoнца хaттaрш xлoттo;
- цxaтepaчу йa цxaтepa дoглучу хeлaшкaхe пpoцeсс длaйaхaрaн a, хилaмийн a, цeрaн тлaхaлoнaн a хилa тaрлуш долчун сурт xлoттo.

Хaмaшцa бoлх:

- Хaмaш схaэцaрaн хoстa хaржa: oшy дoшaм, лoхуш бoлу хaм кaрoрхaмa oшy куыйгaллa, тeчлaгдaрхaмa;
- Схaйeллaчу aлгopитмaцa дoглуш, дaррeхe схaбeллa хaмaш билгaлдинчу хoстaнeхe кaрo: дoшaмaшкaхe, куыйгaллaшкaхe;
- Хaмaш бaкe йa хaрц хилaр шaйнa гучудaлa йa хeхaрхoчo билгaлдинчу хoстaнaн бyxa (дoшaмaшкaхe, куыйгaллaшкaхe, лaмaтeхe) тeхe кaрo;
- Бaккхийчийн (пeдaгoгикин бeлxaхoйн, дaй-нaнoйн, бaкeo йoлчу вeкaлийн) глoнцa Интepнeтeхe хaмaш лaхaрaн кxepaмзaллин бaкeoнaш лaрийн;
- Дeшaрaн дeкxapшцa дoглуш, тeкстaн, гpaфикин, видeo, oзaн хaмaш кeчбaн;
- Тaблицийн a, схeмийн a кeпeхe бaлийнчу хaмeх кxетa; тeкстaшцa бинчу бeлхaн жaмлaш гaйтaрхaмa шaыш тaблицaш a, схeмaш a xлoттo.

Йуьхьaнцaрчу шкoлeхe дeшaр чeкxдoлyчу хeнaхe дeшaрxoчун кxoллaлo **кoммyникaтивни** дeшaрaн дaрaш.

Тeкaрe:

- Бeвзaчaрнa йyкaхe тeкaрe хилaрaн лaлoшoнaшцa a, биллaмaшцa a дoглуш, синхaмaш бoвзийтa a, хeтaрг тeлaцa a, и цxaнa кeпe дepзo a;
- Шeцa кaмeл дeчyьнцa лaрaмe хилa a, диaлoг a, дийцaрe дaр a длaдaхьaрaн бaкeoнaш лaрийн;
- Тaйп-тaйпaнa хeжeмaш хилa йиш йoлуш хилaр тeлaцa;
- Шeнa хeтaрг нийсa a, бyx бaлoш a дoвзийтa;
- Xлoттийнчу лaлaшoнцa дoглуш шeн кaмeл длaxлoттoр;
- Кaмeлaн хoлaцa дoглуш бapтa a, йoзaнaн a тeкстaш кxoллa (дoвзийтaр, oйлaйap, дийцaр);
- Шиммa цxaбнa a, тoбaнцa a бинчу бeлхaн a, тидaмaн a, кxочушбинчу жимчу тaллaмaн a, пpoектaн тeдиллaрaн a жaмлeх лaбцнa дoццa кaмeл кeчдaн;

— вистхиларан (къамелан) текстана гайтаман материал (дехкина суърташ, даъхна суърташ, плакаташ) кечйан (къасто).

Цхъаьна кхочушден г'уллакхаш:

— йоцчачу а, йехачу а ханна лерина лалашонаш (цхъаьна кхочушдаран декхаршкахь дакъалацар тидаме оьцуш индивидуале) хьехархочо йалийнчу план х'отторан кепан буха т'ехь стандартан хьолехь, йукъара г'улчаш а, хенаш а д'асайекъар;

— цхъаьна болх баран лалашо т'елаца, и кхочушйарехь дан дезарг цхъаьна вовшахтоха: ролаш д'асайекъа, цхъаьна беш болчу белхан процесс а, жам' а дийцаре дан;

— куьйгалла дан, т'едиллар кхочушдан, ладог'ла, х'оьттина хьал ша листа кийча хилар;

— шен белхан дакъа жобпалле кхочушдан;

— йукъарчу жам'е ша диллинчу декъан мах хадо;

— схьаделлачу масалшна т'е а тийжаш, цхъаьна вовшахтоьхна проектийн т'едахкарш кхочушдан.

Йуьхьанцарчу школахь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **регулятивни** дешаран дараш.

Шен низам хилар:

— жам' хилийтархъама дешаран декхарш кхочушдарехь шен г'уллакхийн план х'отто;

— ша билгалдинчу кхочушдарийн рога'лла х'отто.

Шаталлар:

— дешаран г'уллакхан кхиаман/эшаман бахъанаш билгалдан;

— къамелан г'алаташ а, текстан анализ йарца доьзна г'алаташ а д'адахархъама шен дешаран кхочушдарш нисдан;

— текстийн анализ йарехь х'оттийнчу декхарца жам' дуста;

— тексташца болх бечу хенахь далийтина г'алат каро;

— шен а, шеца цхъаьна доьшучеран а кхочушдарийн жам'аш дуста, схьайеллачу критеришца церан бог'лу мах хадо.

ПРЕДМЕТНИ ЖАМ'АШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет деа шарахь ламоро кхочушдан дан деза:

ламочу маттахь йолчу литературин Россин Федерацин цхъаьйолчу культурин шораллахь а, Россин Федерацин халкъийн литератураш йукъахь а, историко-культурин, оьздангаллин, эстетекин мехаллаш лалашйарехь а, цхъана т'лаьхьенера вукху т'лаьхьене йаларехь а йолчу меттигах а, ролах а кхетар:

- Исбаъхъаллин литература искусствон (дешан искусствон) цхъа башха дакъа санна, тѣлаца;
- Дешан кхоллараллин говзарш искусствон кхечу кепашца (суртдиллар, музыка, суртдаккхар, кино) цхъаьнайуста;
- Тайп-тайпанчу къаьмнийн литератураша вовшашца цхъаьна болх барх а, вовшашна тѣлаткъам барх а, Россин Федерацин субъектан культурин а, гиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаъхъаллин литературо а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) хила;
- Россин Федарийн къаьмнийн а, дуьненан къаьмнийн а исбаъхъаллин говзарш йустучу хенахь йукъара дерг а, башха дерг а каро;

1) Маьлна даран йешар карадерзор а, литературин теорин коьртачу элементийн маьлнех а, ойланех а кхетар:

- Маьлна даран хезаш йешаран техника карайерзор (дешаран тайп-тайпана декхарш а, киншкица хьан-сан хиларан хьогамах садузоран а, лалашонца тайп-тайпанчу кепийн, жанрийн, тѣхьажорийн текстийн маьлнех кхета а, тѣлаца а, маьлна дан а тарлуш долу нийса шера йешар, йешар ладоглархоша кхеташ тѣлацар);
- Маьлна даран дагахь йешаран техника карайерзор (йешначун маьлнех а, чулацамах а кхетар, хаамийн мах хадор, текстан маьлна нийсадаран а, и тѣлацаран а кхачаме хиларна тѣхь тергам латтор);
- Фольклоран говзарийн кегий жанраш вовшах къасто (фольклоран кегий жанраш, туьйранаш, легендаш, мифаш);
- Шен къоман фольклоран говзарийн коьртачу маьлнех а, тѣхьажорах а кхета (хазакхетар дан, ламо, ловзарехь пайдаэца), шен къоман (кхечу къаьмнийн) туьйранийн, хлѣтал-металийн, кицанийн, аганан иллийн масалш дало;
- Гергарчу меттанийн фольклоран говзарш вовшашца йуста (тема, коьрта тема, турпалхой);
- Говзаран цѣ цуьнан темица (лаламах, историх, берех, диканах, волах) цхъаьнайало (йуста);
- Шен къоман (кхечу къаьмнийн) берийн литературин исбаъхъаллин йоца жанраш вовших къасто – байт, дийцар, басня;
- йешначу литературин говзаран анализ йан: тема, коьрта лалашо, хиламийн рогалла, исбаъхъаллин вастийн глирсаш билгалбан;
- текстан чулацамехула хаттаршна жобпаш дала;
- текстехь ненан меттан суртхлотторна а, вастийн а глирсаш каро (эпитеташ, дустарш, олицетворениш);

2) текстехь беллачу хаамах кхетарна а, тѣлацарна а ламор, дешархойн йешаран а, эстетикин а чам кхоллар:

- тайп-тайпана (исбаъхъаллин, лилманан, куьйгаллин) тексташ йешаран

лалашо билгалйан;

- йешаран хьагам йухатоха (кхочушбан), хаамаш каро, хаарийн гуо шорбан;
- ламоран а, практикин а декхарш кхочушдархьама, йешаран тайп-тайпана кепаш (довзаран, талларан, къастийна, лахаран) каро;
- Текстана хаттарш хIотто, и схьайийцаран а, изложени йазйаран а план хIотто;
- Шаьш йеша лаам гайтар, авторан цIарна, говзаран жанрана, киншкина йолчу иллюстрацина тIе а тийжаш, шайн йешаран сатийсар билгалдар;
- Фольклоран говзарш ролашца йеша, уьш драме йерзорехь дакъалаца;
- Нийсархошца долчу литературин темина дийцаре даршкахь дакъалаца, шайн хьежамийн бух бало;
- фольклоран материала тIехь кхоллараллин белхан кхочушбан (туьйранан чаккхе, хIетал-метал кхоллар, дакъалоцуш верг (турпалхо) хийца а хуйцуш, схьайийцар).

Предметан жамIаш дешаран шерашца

1-ра класс

дешархочунна Iемар ду:

- нохчийн литературин говзарийн маьIна даккхаран элементарни кепаш карайерзо;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца;
- дешан маьIнех совнаха хаамаш бовзархьама ламатан дошамах пайдаэца;
- шайн харжамца байтийн говзарш дагахь йийца;
- шерра хезаш йеша, саца а соцуш дешдакъошца а, дийнна дешнашца а, йешаран индивидуальни болар тидаме а оьцуш;
- лерсица схьалаьцначу а, ткъа иштта классехь йешначу а йоцачу говзарийн чулацамах кхета, царна йукъара коьрта логически дакъош къасто а;
- йешначун маьIнех а кхеташ, текстан маркировка йина меттигаш шайн дагахь йеша;
- тайп-тайпанчу авторийн 3-4 байт дагахь Iамо;
- киншки тIехь «Чулацам» йа «Корта» агIо каро; «Чулацамна» тIе а тийжаш, киншки тIехь оьшу говзар каро;

- говзаран текстехула хаттарш дан а, текстах пайда а оьцуш, жобпаш дала а;
- прозехъ йазийна говзар байтах къасто;
- фольклоран кегий жанраш къасто: х1етал-метал, дагардар, чехкаалар, аганан илли;
- текстехъ исбаъхъаллин сурткъагоран г1ирсаш (йух-йуха алар; дешнийн хъастаран-жимдаран кеп, айдаран а, хаттаран а хъаьркаш, рифмаш) каро;
- туьйранийн сюжетан-композицин башхаллаш къасто;
- йешначун чулацамах кхета; кхета а кхеташ, йешаран интонаци, болар а, тестан башхаллашца дог1уш, оьшу соцунг1аш а харжа;
- исбаъхъаллин говзар (цуьнан фрагменташ) ролашца а, з1енаца а йеша;
- иллюстрацешка хъовса а, текстан цхъаьнайог1учу фрагментаца йа коьртачу ойланца (синхаамца, сагатдарца) уьш йуста а;
- фольклоран кегий жанраш (х1етал-метал, дагардар, аганан илли) практикехъ карайерзо а, суртх1отторан г1ирсийн (йиш-малаш, уьшарш, интонаци) г1оьнца церан инсценировка йан а;
- билггалчу тексташна йог1у иллюстрациш каро, тексташ а, иллюстрацеш а вовшашца йуста;
- говзаршна суьртийн репродукцеш лаха, говзаран идеяца бог1уш болу мукъамаш харжа.

2-г1а класс

дешархочунна лемар ду:

- йешначун оьздангаллин чулацамах кхета, турпалхойн леларш оьздангаллин барамашца дуста;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехъ йешаран хаарш шардар: хезаш а, дагахъ а йеша, исбаъхъаллин а, дешаран а текстийн маь1на даран приемех кхета;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехъ пайдаэца: ладоьг1на/йешна текст иййцаре йарехъ дакъалаца, текстана т1е а тийжаш, шена хетарг т1еч1аг1дан;
- шайн йешаран гуо хьоле бан;

– йешначу а, ладоьгӀначу а говзарех хетарг искусствон кхечу кепех хиллачу синӀаткъамца дуста;

– дийнна дешнаш хезаш деша, индивидуале таронашка хьаьжжина, йешаран чехкалла жим-жимма алсам а йоккхуш;

– довзаран а, бӀаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;

– доцца монологан алар хӀотто: хьехархочун хаттарна доца а, даьржина а жоп;

– шеца къамел дечуьнга ладогӀа (хьехархочуьнга а, классехь цхьаьна доьшучаьрга а): цхьамма делла жоп тӀаьххье ца дала, кхечо делла жоп керлачу чулацамца тӀедуза;

– нохчийн литературин 2–3 классикан цӀе йаккха;

– кхузаманан 2–3 йаздархочун (поэтан) цӀе йаккха;

– говзарийн цӀерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;

– дукхавезачу авторнан говзарийн цӀерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;

– говзаран тема а, коьрта маьӀна а билгалдан (хьехархочун гӀоьнца);

– говзарийн турпалхойн амалийн (церан цӀерш, портреташ, къамел) а, церан леларийн а мах хадо а, характеристика йала а;

– Дешнийн маьӀнех кхетархьама МаьӀнийн дошамах пайдаэца.

– хьехархочо йоьшуш йолу текст Ӏалашонна тӀехьажийна тӀелацаран буха тӀехь аудированин корматалла кхиор;

– йешначун чулацамах болу шен хьежам барта бовзийта;

– тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь схьайийца (харжамца);

– жимачу бараман текст йуха схьайийца;

– ишколин библиотекехь киншкаш а, берийн муьран журналаш а хоржучу хенахь мужалтан чулацамах а, ткьа иштта «Чулацам» йа «Корта» агӀонах а пайдаэца;

– дарсашкахь бечу балха йукьа хрестоматин а, ткьа иштта цӀерачу а, школин а библиотекийн киншкара тексташ йало;

– говзаран текстана хаттарш дан а, хаттаршна жопаш дала а;

- туьйра а, дийцар а вовшах къасто;
- авторийн берийн поэзехь фольклоран жанрийн башхаллаш каро: туьйранан, дагардаран, чехкааларан, аганан иллин сюжетни-композицин башхаллаш;
- дуьнене поэтически хьежам хиларан башхалла стенца йу кхета;
- дуьнене поэтически хьежам байташкахь гайтина ца лаш, прозехь а гойтуш хилар гучудала;
- йешначун чулацамах кхета;
- текстан башхаллица доглуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунглаш а, азъайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалйина исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тлеэца;
- поэзин а, прозин говзарш къегина (къаьсташ) йеша;
- исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалйина исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тлеэца.

3-г1а класс

дешархочунна лемар ду:

- нохчийн литературун говзарш ламоран буха тлехь нохчийн меттан хьасене-эстетикин таронех кхета;
- ненан меттан литературех къоман эхь-бежк а, ламасташ лардаран а, схьакховдоран а къоман-культурун глирс санна мехаллех кхетар;
- турпалхойн леларийн оьздангаллин мах хадо а, цуьнан бух бало а;
- нохчийн литературун говзарш йешаран процессехь йешаран корматталла шарйан: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, лилманан а, дешаран а текстийн анализ йаран а, маьлна даран а зеделларг хила;
- нохчийн литературун говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьглна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тле а тийжаш, шена хетарг тлечлагдан; йешначу йа ладоьгначу текстан кепе хьаьжжина, и схьайийца (йерриге йа йоцца), дакъалоцучу турпалхойн цларах литаретурун говзар схьайийца;
- текстах кхетархьама а, кхин совнаха хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца;

- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, нийса а, къаьсташ а дийнна дешнаш хезаш деша;
- хьалха довзаран йешарехь а, йуха бӀаьртохаран йешарехь а, харжаман а, йуха талларан йешарехь а дагахь йеша;
- Ӏамочу говзарийн авторийн – йаздархойн а, поэтийн а цӀерш йаха, церан говзарийн цӀерш йаха а, классехь йешначу текстийн чулацам боцца схьабийца а;
- дукха везачу литературин турпалхочух дийца;
- турпалхочуьнга йолу авторан ойла билгалйан;
- говзарийн турпалхойн мах хадо; тайп-тайпанчу говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста;
- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь йеша (харжамца);
- элементашца киншка йовза (автор, цӀе, «Чулацам» аӀло, иллюстрациш);
- шаьш киншка харжа а, цуьнан элементашца киншкин чулацам бовза а;
- билгалйина киншкаш шаьш йеша;
- йешначу говзарийн турпалхойн мах хадоран ойла йовзийта;
- дошамашца шаьш болх бан;
- дийнатех лаьцна, инзаре-тамашийна, Ӏер-дахаран хьокъехь долу туьйранаш вовших къасто;
- дийцар а, туьйра а вовших къасто;
- дийнатех лаьцначу туьйранан кхиарх кхета;
- литературин а, фольклоран а жанрашна йуккъера дозанийн лелаш хилар ган (дийцарна йукъахь туьйранан элементаш хила а тарло, инзаре-тамашийначу туьйранехь – дийнатех элементаш а);
- дуьнненан тайп-тайпанчу халкъийн туьйранашкахь «лелаш йолу» сюжетах («лелаш долу туьйранин дийцарш») каро;
- йешначун чулацамах кхета; йешаран башхаллашца йогӀуш йолу соцунгӀа йан, азъайдар а, йешаран болар а харжа;
- программица билгалйина йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица тӀелаца а, шайна хетарг барта схьадийца а;
- литературин текстан а, суртдилларан а, музыкин а говзарийн маьӀна дан, (гиначух, йешначух, хезначух шайн ойла а, синхаамаш а бовзийта);

- метафорийн, олицетворенийн, эпитетийн кьоман шайтапана ган а, текстехь исбаьхьаллин кьегина хиларан г1ирсаш ган а хаа;
- литературин текстийн диалогийн йаккхийчу фрагментийн инсценировкашкахь (ролашца ловзорехь) дакъалаца;
- байтан а, прозин а тексташ хезаш йеша;
- дийнатех туьйра а, инзаре-тамашийна туьйра а вовшах кьасто;
- инзаре-тамашийнчу туьйранан башхаллаш кьасто;
- ламат т1ерачу иллюстрацишка хьовса, музыкин говзаршка ладог1а, исбаьхьаллин тексташца а, суртдилларан говзаршца а царна т1ехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца уьш йуста;
- барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта;
- гуларш х1итторан алгоритм карайерзон: монографийн, жанрийн а, тематически а (шашь терминаш – гуларийн кьастамаш – лелош).

4-г1а класс

дешархочунна **лемар ду:**

- амал кхиарехь а, шен культура билгалйаларехь а нохчийн литературин мехаллех кхета;
- исбаьхьаллин текстан турпалхойн позицеш билгалйан, исбаьхьаллин текстан авторан позицеш билгалйан;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран говзалла лакхайаккха: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, лилманан а, дешаран а текстийн маь1на даран а, анализан а, хийцаран а коьрта кепаш карайерзо а;
- кьамел шардархьама нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух пайдаэца: ладоьг1на/йешна текст йийцаре йарехь дакъа, цу текстана т1е а тийжаш, шена хетарг т1еч1агд1ан а, бух бало а; йешначун йа ладоьг1начун чулацам текстан кепе хьаьжжина, схьайийцаран (йерриге йа йоцца) кепехь бовзийта; йешначу говзарийн буха т1ехь барта дийцар х1отто, хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу ладог1архошна);
- оьшуш йолу литература ша харжа, шен йешаран гуо кхолла а, шорбан а;

– текстах кхетархъама а, кхин сов хаамаш бовзархъама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.

– довзаран а, бӀаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процесссехь дагахь йеша;

– говзаран тема а, коьрта оила а билгалйан; текст маьӀнийн дакъошка йекъа, текстан план хӀотто а, йухасхьайийцарехь цунах пайдаэца а; текст йоцца а, ма-йарра а йухайийца;

– классехь Ӏамийнчу литературин коьртачу говзарийн чулацам бовзийта а, церан авторш а, цӀерш а билгалйан а;

– «СтелаӀад» цӀе йолчу берийн журналан текстийн а, материалийн а буха тӀехь говзарийн жанраш къасто;

– говзарийн турпалхойн амалийн мах хадор; цхьана а, тайп-тайпанчу а говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста; авторна турплахочуьнга болу хьежам билгалбан;

– байтин говзарш йа цу йукъара кийсакаш (харжамца) дагахь йеша, йешаран хотӀах лаьцна классерчара олург паргӀат тӀелаца;

– литературин говзарх йа турпалхочух ша аьллачунна бух балор, говзар йуккьерчу фрагменташца йа къаьстинчу могонашца и тӀечӀагӀдан;

– элементашца киншка йовза (автор, цӀе, титульни агӀо, «Чулацам» агӀо, аннотаци, иллюстрациш);

– къаьстинчу говзарна а, говзарийн гуларна а аннотаци хӀотто;

– тайп-тайпан декхарш кхочушдаран Ӏалашонца библиотекехь ша киншка харжа (магийнчу спискаца йешар; билггалчу темина барта хаам кечбар);

– йешначу говзарийн турпалхойн мах хадор довзийта, классерчарна хетарг гӀиллакхехь тӀелаца;

– хааман тайп-тайпанчу хьостанашца ша болх бан (дошамаш а, тайп-тайпана справочникаш а йукъалоцуш);

– исбаьхьаллин культурин кхиаран коьрта некъ ган: халкъан кхолларалли тӀера авторийн кепашка кхаччалц;

– халкъан говзарш авторийнчарах къасто;

– авторийн литературехь исбаьхьаллин вастийн гӀирсаш каро а, вовшах къасто (дустар, олицетворени, гипербола («даздар» олу), контраст, йух-йуха алар, рифмин тайп-тайпана кепаш) а.

– дуьненан халкъийн, нохчийн а, оьрсийн а туьйранашкахь мифашкахула дуьне довзаран башхаллаш;

– байтан маънин а, поэта хаьржинчу байт кхолларан кепан а зле каро (классикин а, кхузаманан а поэзин масалш тӀехь);

– исбаьхьаллин говзар кхолларехь йаздархочун (поэтан, художникан) кхоллараллин биографин ролах кхета;

– исбаьхьаллин тайп-тайпанчу кепашна (литературин, музыкин, суртдилларан) йукъайогӀу говзарш церан тематически цхьаьнайарца йуьстина ца лаш, церан авторийн дуьнене хьежаман буха тӀехь (говзарехь гайтина йолу ойланаш) а йуста йиш йолуш хилар;

– байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

– классерчаьрца литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш царна тӀехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца йийцаре йар;

– барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцпачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

Белхан программа кечйечу хенахь тематикин план хlotторехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методически материалаш йолу (мультимедин программаш, электронан ламаташ а, задачниках а, электронан библиотекаш, виртуалан лабораториш, ловзаран программаш, цифровой ламоран ресурсийн коллекциш) электронан (цифровой) ламоран г'ирсех пайдаэцаран таронаш, пайдаэцархойн тайп-тайпана тобонаш ламорехь а, кхетош-кхиорехь а шайх пайдаоьцуш йолу а, электронан (цифровой) кепехь схьайелла а йолуш, ИКТ-н дидактикин таронаш кхочуш а йеш, шайн чулацам дешарх долчу низамца цхьаьнабог'луш а болуш (Йуххедиллар 3).

Авторски программаш хлиттийнчеран йа хьехархойн-предметникийн йиш йу сахьташ дешарна болу дифференцированни хьежам тидаме а оьцуш, д'асадекъа.

1 КЛАСС (33 сахьт)

Программин чулацам	Дешархойн г'уллакхаллин коьрта кепаш
Абатал хьалхара мур (къамел кхиор) – 5 ч.	
Пачхьалкхан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан или, х'ост). Беснаш. Светофор. Шкоlexь. Iаламан дуьне (ц'лера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).	Дешархошкахь т'лекаренан а, вовшашца йолчу йукъаметтигийн а, дешаре бакъонаш а, барамаш а кхиор а, дешаре синк'лам ларбар а. Нийсачу т'лаьхьахьалхаллехь д'лах'литтийнчу сюжетни суьртийн серица болх: гайтинчу суьртийн анализ, сюжет йийцаре йар, суьрташна т'ле а тийжаш, барта дийцар х'лоттор. Цхьана дийцарш х'литторан жам'лашца дешаран диалог, х'лара йа важа къамелан г'ирсаш лелор нийса хилар йа цахилар дийцар, далогехь дакъалацар, шайн хьежам бовзийтар а, цунна бух балор а. Хьехархочо йешначу текстах кхетар. Сюжетни суьртийн серица, шайн ловзариин, занятиин, тидамийн, т'летовжаран дешнийн буха

КӀиранан денош	тӀехь кегий дийцарш хӀиттор.
Абатан мур (йеша 1амор) – 24 ч.	
Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хӀетал-металш	<p>Нохчийн абат 1аморна тӀехьажийна байташ 1амор.</p> <p>Коллективни ловзаршкахь дагардарех пайдаэцар.</p> <p>Тобанашкахь болх: вовшашка хӀетал-металш далар, уьш дастар.</p> <p>Кхоллараллин болх: аналогца шайн хӀетал-металш хӀиттор.</p>
Вайн Даймохк – 10 ч.	
<p>Вайн Даймохк</p> <p>Соьлжа-ГӀала</p> <p>Вайн турпалхой</p> <p>Халкъан хазна</p> <p>Махмаев Ж. Дийцар «Бераш вайн хиндерг» йа Арсалиева Л. байт «Соьлжа-ГӀала» (вариативни дакъа).</p> <p>Турпалхойх тексташ: Кадыров Ахьмад- Хьаьжа; Нурадилов Ханпаша; Шерипов Асланбек; Висаитов Мовлид</p>	<p>«Родина» «Даймохк» дешан маь1на дийцаре дарехь дакъалацар.</p> <p>Даймахке безам гайтар, и ларбар, 1алашбар мехала хилар дийцаре дар.</p> <p>«Пачхье» кхетам а, Нохчийн Республикин коьртачу гӀалин цӀе – Соьлжа-ГӀала – йийцаре йар а.</p> <p>Соьлжа-ГӀалин йоцца истори йовзар.</p> <p>ДӀадаханчу шерийн турпалхойх (XX-чу бӀешеран исторически хиламаш) а, шен дахар нохчийн къоман дуьхьа дӀаделлачу кхузаманан турпалхочух Кадыров Ахьмад-Хьаьжех а хаарш довзар.</p> <p>«Чулацам» йа «ЦӀерш» агӀонаш киншки тӀехь лахар, «Чулацамна» тӀе а тийжаш, оьшу говзар лахар а.</p> <p>Текстан хиламийн анализ, Даймехкан дуьхьа адамаша дина гӀуллакхаш шайна пайденна</p>

	динчу г1уллакхех къастор.
Вайн йаздархой – 8 ч.	
<p>Нохчийн йаздархойн кхолларрала йовзар:</p> <p>Айдамиров Абузар. Байт «Нана-мохк».</p> <p>Сулейманов Ахьмад. «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.</p> <p>Ахмадов Муса. Туьйра «Писулиг».</p> <p>Гацаев Са1ид. Байт «Борз».</p> <p>Халикова Асет. Байт «Зингат»</p>	<p>Нохчийн литературин классикин говзарш а, кхузаманан йаздархойн кхолларалла а йовзар.</p> <p>Байташ дагахь 1амор.</p> <p>Прозаически говзар байтех къастор.</p> <p>Текст дийнна дешнашца, дешдакъойн йешаран элементашца йеша хаар, йешначун чулцамах кхетар, суьртана т1етийжаш а, шайн дешнашца а текст схьайийцар; хаттаршна жобпаш далар, говзаран синлаттам а, тон а анализировать йар, йешначух дийцар, шайн хьежамна агрументаш йалор, говхаран текстера йа кхечу хьостанашкара тоьшаллаш а далош, къасташ, маь1нин йешар.</p>
Абатал т1аьхьара мур (литературни йешар) – 4 ч.	
<p>Аганан иллеш.</p> <p>Чехкааларш.</p> <p>Дагардарш.</p> <p>Кицанаш.</p> <p>Х1етал-металш.</p> <p>Нохчийн халкъан туьйранаш. Халкъан туьйранаш.</p> <p>«Хьекъале 1у» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий»</p>	<p>Халкъан барта кхолларалла йовзар.</p> <p>Фольклоран кегий жанраш къастор: х1етал-метал, дагардар, чехкаалар, аганан илли.</p> <p>Текст маь1нин дакъошка йекъар, план х1оттор, суьртийн планаца текст йуха схьайийцар, иллюстрацешца болх, турпалхойн дика йа вон леларийн анализ, дийнна дешнашца кхета а кхеташ текст йешар.</p>

(вариативни дакъа)	
Кхечу къаьмнийн литература – 3 ч.	
<p>В. А. Осеева. Дийцарш «Цхъаьна», «Иштта дла».</p> <p>В. Г. Сутеев. Туьйра «Iаж»</p> <p>Йеша Iамор</p> <p>Дикачу адаман гIуллакхаш.</p> <p>Деза дешнаш.</p> <p>Дийца, муьлхачу басахь хуьлу хIуманаш.</p> <p>Вайн Даймохк.</p> <p>Собьжа-ГIала</p> <p>Вайн турпалхой:</p> <p>Кадыров Ахьмад-Хьаьжа</p>	<p>«ДоттагIалла», «беркат», «дикалла», «къинхъегам безар», «гIиллакх» боху кхетамаш а бевзар бу, адаман дахарехь церан мехаллех а кхетар бу.</p> <p>КхидIа хьур ду хаарш шардар: оила а йеш, кхета а кхеташ, йешар, йешначу говзарийн турпалхойн леларийн анализ йан; къаьсташ а, кхеташ а дийнна дешнаш дешар.</p> <p>Говзаршна суьртийн репродукцеш лахар, говзаран идеяца богIуш болу мукъамаш харжар.</p>

Нурадилов Ханпаша.

Вайн йаздархой:

Айдамиров Абузар.

Гайсултанов 1умар.

Махмаев Жамалди.

Ж.Махмаев «Доттаг1алла», «Къоман хазна»,
«Дей, буйсий», «Дайна де», «Бераш вайн
хинйолу т1аьхье ю..», «Дуйло, бераш, делий
вай»

1-Хь Хатуев «Зингат»

1.Демеев «Малонче»

С.Эдилов «Г1ан», «Беркат»

Т1аьхьало – 0 с.

2-гIа класс (68 сахът)

Программин чулацам	Дешархойн гIуллакхаллин коьрта кепаш
Долоран урок – 1 с.	
<p>Іамат йовзар. Билламан хьаьркаш. Іаматийн авторийн дош. Демеев І. Байт «Нохчийчоь». «Даймохк», «Ненан мотт» кхетамаш</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуьйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадобгIначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама, контекстан анализ.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, коьртан маьIнех кхетар.</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жопаш лаха хаар.</p>
Уггар дика доттагI – жайна – 1 с.	
<p>Киншка лелоран бакьонаш. Йешаран пайда. Киншкин турпалхой бовзар. Ахмадов Мусан байт «Жайна»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуьйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадобгIначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p>

	<p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
Нохчийн халкъан барта кхолларалла – 4 с.	
<p>«Халкъан барта кхолларалла», «чехкаалар», «дагардар», «х1етал-метал», «кица», «туйра» кхетамаш.</p> <p>Нохчийн дагардарш, чехкааларш, х1етал-металш, кицанаш.</p> <p>Халкъан туйранаш: «Бабин Чирдиг», «Зуьно дина х1илла», «Газа-гуьзалгаш».</p> <p>Берийн фольклор</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хъехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p> <p>Хъехархочо дешархойн тидам т1ебохуьйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна.</p> <p>Ладоьг1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; 1аматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Халкъан барта кхоллараллин жанраш къасто хаар.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Говзаршна суьртийн репродукцеш лахар, говзаран идеяца бог1уш болу мукъамаш харжар.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; турпалхойн визуальни васташ кхоллар; декъехь хьахийнчу проблемашкахула жима текст х1оттор.</p> <p>Йухасхьайийцар: суьрташна т1етийжаш; дешархоша х1оттийнчу планна т1етийжаш.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах</p>

	<p>долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жопаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
Сан Даймехкан коьрта г1ала – 2 с.	
<p>«Пачхье» кхетам. Соьлжа-Г1алин ц1е, цуьнан исторера хаамаш.</p> <p>Г1алин де. Некъан боламан бакъонаш.</p> <p>Байташ: Макалов Ш. «Соьлжа-Г1ала»; Хасаров Ш. «Стиглаг1ала»; Яшуркаев С. «Светофор»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна.</p> <p>Ладоег1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; 1аматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: коьрта идеяш билгалйар.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>
Дашо гуьйре – 4 с.	
<p>Нохчийн авторийн гуьйренна лерина</p> <p>байташ: Макалов Ш.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p>

<p>«Гуьйре»; Сейлмуханов М. «Деса лама»; Тапалаева А. «Малонча»; Батаева Х. «Гуьйре».</p> <p>Рифмех кхетам. Абубакарова П. байт «Дешнех ловзар».</p>	<p>Хьехархочо дешархойн тидам тӀебохуьйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадобгӀначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь ламор.</p> <p>Прозаически говзар байтех къастор.</p> <p>Кицанан маьӀна литературни говзаран чулацамца дустар.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьӀнех кхетархьама контекстан анализ; ламатехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хӀиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: Гуьйренан ламаман шаьш бинчу тидамех жима текст хӀоттор.</p> <p>Йухасхьайийцар: суьрташна тӀетийжаш; коьртачу дешнашца дешархоша хӀоттийнчу планна тӀетийжаш.</p> <p>Текстехь хӀиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хӀуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p align="center">Деша журнал «Стелалад!» – 4 с.</p>	

<p>Нохчийн маттахь долу берийн журнал «Стелалад» довзар.</p> <p>Литературини журналлах кхетам.</p> <p>Говзарш: Макалов Ш. «Стелалад»;</p> <p>Толстой Л. «Хорда чуьра хи стенга доьду?»;</p> <p>Юсупов И. «Дита хьоза».</p> <p>Журналан рубрикаш йовзар</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогла оьшу глирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тлебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхайолчу башхаллашна. Ладоьгначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьлнех кхетархьама, контекстан анализ; дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, тайп-тайпана рубрикаш а, шайн иллюстрацеш а йолуш, шайн берийн журналан лобмар кечйар.</p> <p>Классал араьхьара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукьара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p style="text-align: center;">Сан доьзалан йовхо – 7 с.</p>	
<p>Ненан де.</p> <p>Доьзалан мехаллаш.</p> <p>Нохчийн маттахь мультфильмаш йовзар.</p> <p>Говзарш: Сулейманов А. «Нана»;</p> <p>Ахмадов М. «Доьзал»; Гайсултанов У. «Бюба эккхор»;</p> <p>Демеев И. «Дадин зезаг»;</p> <p>Шамилов С. «Жима цла»; Махмаев Ж.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогла оьшу глирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тлебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхайолчу башхаллашна. Ладоьгначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь ламор..</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьлнех кхетархьама контекстан анализ; ламатехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хлоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церам леларшца</p>

«Деза денош»; Гацаев С. «Жимачу клентан ойланаш»	амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар. Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Кхоллараллин болх: ролашца йешар; турпалхойн визуальни васташ кхоллар.
Нийса а, тIедеъна а маьIна – 1 с.	
Нийса а, тIедеъна а маьIна. Литературехь тIедеъначу маьIнехь дешнаш лелор. Нохчийн маттахь йазийнчу говзаршкара масалш	Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ. Талламан болх: масала, хьалха Iамийнчу говзаршкахь тIедеъна маьIна долу дешнаш а, аларш а лахар.
Марша да хьо, Керла Шо! – 2 с.	
Рузаман а, дешаран а шарах кхетам. Керла шо даздаран исторехула хаамаш. Говзарш: Кагерманов Д. «Глура-Дада»; Тапалаева А. «Керла Шо кхана хир ду»	Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайобшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадобгIначу текстах кхетар талларна хаттарш. Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш. Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор. Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар. Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Кхоллараллин болх: турпалхойн визуальни васташ кхоллар; иллюстарцеш йахкар. Йухасхьайийцар: суьрташна тIетийжаш; дешархоша хIоттийнчу планна тIетийжаш Текстехь хлиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах

	<p>долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жопаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
1a – 5 с.	
<p>1a, 1aьнан 1алам.</p> <p>Нохчийн йаздархойн говзаршкахь 1aьнан суртх1отторан башхаллаш.</p> <p>Дийнаташка ларам хилар. 1aьнна а, шеран цу муьрехь адамийн а, дийнатийн дахарна а лерина говзарш: Хатуев I.-Хь. «Керла луо»; Гадаев М.-С. «Жимачу клентан илли»; Сейлмуханов М. «Хьоза»; Яралиев Ю. «К1айн 1ахар»; Мамакаев Э. «Гуди»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуьйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна.</p> <p>Ладоьг1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь 1амор..</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; 1аматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жопаш лаха хаар.</p>
Ваха 1ама – 5 с.	

<p>Синмехаллаш, нохчийн г1иллакхаш, ламасташ. Йукъараллехь леларан бакъонаш. Говзарш: Аболханов Хь. «Ваха Iама»; Махмаев Ж. «Дика лар»; Хатуев I.-Хь. «Теша»; Ахмадов М. «Дада волчоьх, йуъртахь»; Яралиев Ю. «Марха кьобалдойла»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуьйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. Ладобг1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p align="center">Вайн кегий доттаг1ий – 5 с.</p>	
<p>Вайна гонахара дийнаташ. Iаламца кхоаме йукъаметтиг. Говзарш: Демеев I. «Г1аз»; Хабаев И. «Дингад»; Хасаров Ш. «Жима кхор»; Хасаев Хь. «Лийчар»; Сакаева М. «Кертахь лелаш н1аьна йу»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуьйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. Ладобг1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу</p>

	<p>дошамца болх.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Талламан болх: масала, нохчийн маттахь акхачу дийнатех лаьцна синк1оме факташ йолу текст кечйар.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Тобанехь болх: 1аматехь йа т1етоьхначу хьостанашкахь хаамаш лахар; говзарехула йа декъан проблематикехула хаттарш кечдар.</p>
Блаьсте йог1у, блаьсте йог1у... – 5 с.	
<p>Блаьсте, 1аламехь а, адаман дахарехь а блаьста хуьлу хийцамаш. Дезде 8-г1а март. Нене безам. Авторски х1етал-металш. Говзарш: Хь. Сатуев «Блаьсте йог1у»; Демеев I. «Сан совг1ат»; Цугаев С. «Со мамел хьалха хьалаг1оттур йу...»; Макалов Ш. «Сийна блаьсте»; Ахмадов М. «Блаьстенан г1овг1а»; Сейлмуханов М. «Кхечи блаьсте»; Талхадов Хь. «Блаьсте»; Арсанукаев Ш. Х1етал-металш.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. Ладог1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь 1амор.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: декъехь хьахийнчу проблемашкахула жима текст х1оттор.</p>
Даймохк – 6 с.	
<p>«Даймохк», «жима даймохк», «хьоме мохк» кхетамаш. Ненан мотт, Нохчийн меттан де. Сийлахь-Боккха Даймехкан</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна.</p>

<p>т1ом.</p> <p>Нохчий-турпалхой СБДТ1.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ахмадов М. «Даймохк»;</p> <p>Бексултанов М. «Даймохк х1ун йу?»;</p> <p>Абубакарова П. «Соьлжа-Г1ала»;</p> <p>Окуев Ш. «Даймохк»;</p> <p>Батаева Х. «К1иран ворх1 де»;</p> <p>Хатуев 1.-Хь. «Къонах»;</p> <p>Анзорова Б. «Турпала Ханпаша»</p>	<p>Ладоьг1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь 1амор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; 1аматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Классал араьхьара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
Аьхке – 3 с.	
<p>Аьхкенан 1алам. 1алам аьхка. Берийн ловзарш а, самукъа а. Адамна 1аламах хетачуьнца доьзна шира ламасташ.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Макалов Ш. «Аьхке»;</p> <p>Магомаева М. «Ба1» Макалов Ш. «Къоршкъари»</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; 1аматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Йухасхьайийцар: дешархоша х1оттийнчу планна т1е а тийжаш.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p>
Кхечу къаьмнийн литература – 2 с.	
Къоман литературех кхетам. Оьрсийн	Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.

<p>сийлахьчу йаздархойн говзарш йовзар. Говзарш: Толстой Л. Н. «Воккха стаггий, хинаний»; Вежарий Гриммгар «Хударан кхаба»</p>	<p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьlнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх. Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хlоттор. Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар. Дешаран текстехула диалог: хlиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка; турпалхойн визуальни васташ хlиттор. Йухасхьайийцар: суьрташна тlетийжаш; коьртачу дешнашца дешархоша хlоттийнчу планна тlетийжаш. Текстехь хlиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хlуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар. Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш. Классал арахьара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар. Тобанехь болх: кхидla долчу дийцаре дарна тобанехь шаьш йешар; инсценировкина кечам; говзарехь нисйеллачу лексикин маьlнех кхетор; доклад кечйар.</p>
<p align="center">Дерзоран урок – 1 с.</p>	
<p>Йешаран пайда, синкlоме киншкаш. «Шаьш йеша говзарш» декъе бlаьртохар.</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальнo хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш. Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар. Дешаран текстехула диалог: хlиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>

	Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар. Тобанехъ болх: масала, аькхенна литературин список цхьаьна х1оттор.
Т1аьхьало – 10 с.	

3 класс (68 с.)

Программин чулацам	Дешархойн г1улллакхаллин коьрта кепаш
Долоран урок – 1 с.	
<p>1амат йовзар.</p> <p>Билламан хьаьркаш.</p> <p>1аматийн авторийн дош.</p> <p>Макалов Ш. байт «Ларделаш латта»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.</p> <p>Ладоьг1начу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жоьпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жоьпаш лаха хаар.</p>
Кхетаман орам – 2 с.	
<p>Йешаран пайданах.</p> <p>Г1арабевллачу ойланчийн а, йаздархойн а киншкех а, йешарх а аларш.</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жоьпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а</p>

<p>Тептарех кхетам.</p> <p>Библиотекийн исторера хаамаш.</p> <p>Нохчийн Республикин коърта библиотекаш.</p> <p>Библиотекехь леларан бакъонаш. Демеев I. Байт «Кхетаман орам»</p>	<p>лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маъlнех кхетархьама контекстан анализ; lаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Текстехь хlиттийнчу эхь-бехкан-этически, историко-культурни а, кхечу а хаттарийн анализ.</p> <p>Тидам: иллюстрацин анализ, и говзаран чулацамца йустар.</p>
Гуьйре – 3 с.	
<p>Гуьйре, lалам гуьйранна. Шеран и мур тlекхачарца хуьлу хийцамаш. Байташкахь гуьйренан синлаттам. Гуьйре а, поэзи а.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гацаев С. «Догlа догlуш ду»;</p> <p>Сакаева М. «Йац хьо, гуьйре, дагна чевне»;</p> <p>Хасаев Х. «Шийла lуьйре»);</p> <p>Сулейманова З. «Гларгlулеш»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугlу хьехархочо йа говзаллин диктора дlайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогlа оьшу гlирсаш балахь. Йешначу текстехь кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь lамор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Тобанехь болх: кхидlа долчу дийцаре дарна тобанехь шаьш йешар; lаматан йа тlетоьхначу хьостанашкарчу текстехь хаамаш лахар.</p>
Берийн йаздархой – 4 с.	
<p>Берийн литературехь йукъара а, нохчийн берийн литературехь а кхетам. Мелла а гlарабевллачу</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хlиттийнчу хаттаршна жоьпаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

<p>берийн йаздархойн дахар а, кхолларалла а йовзар.</p> <p>1аламе безам а, цуьнан хьолах жьопалла а. Адам а, кьинхьегам а. Адаман кхинхьегаман стом, цуьнга ларам. Ц1еналла, шен леларх жьопалла.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гайсултанов I. «1алам хаздан диэза»;</p> <p>Саракаев Х. «Дика к1ант Муса»;</p> <p>Кагерманов Д. «Маълхан х1уш»;</p> <p>Махмаев Ж. «Г1уоралгаш»</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь 1амор.</p> <p>Нохчийн маттахь дешнаш гулдар.</p> <p>Йухасхьайийцар: дешархоша х1оттийнчу планна т1е а тийжаш.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p>
<p>Йаздархойн туьйранаш – 5 с.</p>	
<p>«Фольклорни туьйра» а, «литературни туьйра» а кхетамаш кьастор. Нохчийн йаздархойн туьйранаш довзар.</p> <p>Литературехь фантази а, абсурд а. Туьйранийн турпалхойн башхаллаш.</p> <p>Х1уманашка т1аламхилар, ц1еналла а, низам а дезар. Адамаллин амал, догдикалла, ийна хилар. Майралла, диканиг лардан хаар. Доттаг1алла, бертахь хилар, вовшийн г1о дар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гелагаев С.-М. «Туьйранан новкъадалар»;</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн</p>

<p>Дикаев Б. «Клайн полларчий стенга даха-те?»;</p> <p>Сулейманова З. «Догмайра Шахсан»;</p> <p>Тапалаева А. «Массарна дерг – ловзар».</p>	<p>мах хадо а хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка.</p>
<p>Хиндолу хьоза бенахь дека – 2 с.</p>	
<p>Бераллехь дуьйна шегяхь дика амалш кхион цаторийла хилар, шен вочу амалшца кьийсам латтор.</p> <p>Ша а, шен ледара аг1онаш а, кхерамаш а эшо хаар. Муьлхха а дош, нохчийн культурехь дош а лардан хаар. Бераллехь дуьйна амал кхиарца довзна нохчийн ламасташ.</p> <p>Дийнаташка безам.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Магомадов М. «Дуьххьарлера толам»;</p> <p>Дакаев С. «Дош»;</p> <p>Гайсултанов I. «Яраг1и»</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьlнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Талламан болх: масала, бераллех а, кхиарх а лаьцна долчу нохчийн Iадаташкахь, ламасташкахь хаамаш лахар.</p>
<p>Жима, доккха дуьне – 2 с.</p>	
<p>Берийн дуьне, дуьненахь бер. Берийн дуьненца, баккхийчаьрца, вовшашца йукьаметтиг.</p> <p>Х1ума довза лаар, дуьне довзар (1). Берийн ловзарш, фантазеш, забар (2, 3).</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а</p>

<p>Говзарш:</p> <p>Батаева Х. «Хъуьно патар хецна...»;</p> <p>Мамакаев Э. «Іелий, киттий, аьпашший»;</p> <p>Пашаев Н. «Барзо диъна моз».</p>	<p>лардеш.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p style="text-align: center;">Іалам довза – 4 с.</p>	
<p>Хьомечу мехкан Іалам. Іаламах хаарш.</p> <p>Литературехь Іалам.</p> <p>Нохчийн маттахь дийнатийн а, ораматийн а цІерш, царах цхьаболу хаамаш.</p> <p>Адаман дийнаташка а, Іаламе а болу хьежам.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гацаев С. «Хъуьнах»;</p> <p>Ахмадов М. «ГІундалгІеш, цІазамаш, муьргаш, комарш»;</p> <p>Гелагаев С. «Олхазарийн къамел»;</p> <p>Мамакаев М. «Хъуьнан илли».</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугІу хьехархочо йа говзаллин диктора дІайоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладогІа оьшу гІирсаш балахь. Йешначу текстех кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстех кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Іамор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьІнех кхетархьама, контекстан анализ; дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдэцначу исбаьхьаллин къагоран гІирсех а, литературини приемех, турпалхойн а кхетар, церан леларийн маххадор.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хІиттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

	<p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка.</p> <p>Тобанехъ болх: кхидла долчу дийцаре дарна тобанехъ шаш йешар; говзарехъ нисйеллачу лексикин маьлна дар.</p>
(Ia) – 5 с.	
<p>Метафорех кхетам, текстехъ метафорех кхета хаар.</p> <p>Керла шо. Вайнаха шираллехъ Керла шо даздар. Хьомечу Республикин лалам лаьнан заманахъ.</p> <p>лаьнан лалам а, лай адаман дахар а поьзехъ.</p> <p>лаьнан лалам довзийтарехъ исбаьхьаллин суртхлотторан глирсаш.</p> <p>лаьнан пейзажаш, синлаттам.</p> <p>лаьнан хенахъ берийн ловзарш а, самукъа а. Нохчийчоьнан лаламах, нохчийн маттахъ дийнатийн, ораматийн цлерш. лаламан тлалам бар, акхачу дийнатийн дахар атгачу дакхарехъ адамо лоцу дакъа.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ахмадов М «Керла Шо»;</p> <p>Дикаев М. «лаьнан блаьргаш»;</p> <p>Тагаев С.-Хь. «Хьаьрса доттаг!»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайоьшучу исбаьхьаллин текстехъ, нагахъ цаьрга ладогла оьшу глирсаш балахъ. Йешначу текстехъ кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстехъ кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгаллан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, метафорех пайда а оьцуш, жима довзийтаран текст хлоттор.</p> <p>Йухасхьайийцар</p> <p>Метафорийн, олицетворенийн, эпитетийн кьоман шайтапанна ган а, текстехъ исбаьхьаллин кьегина хиларан глирсаш ган а хаар.</p>

<p>Умхаев Хь. «Шийла la»;</p> <p>Алиев М. «Пхьар»</p>	<p>Классал арахьара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>ДоттагIалла – 4 с.</p>	
<p>Берийн дахарехь доттагIалла.</p> <p>ДоттагIаллин коьрта баххаш. ДоттагIаллин йукъаметтигийн мехалла.</p> <p>Кехат, кехат йаздаран бакъонаш; кхузаманан дуьненахь тIекаренан тайп-тайпана гIирсаш.</p> <p>ДоттагIаллина тешаме хиларх а, халонаш доттагIашца йекъа хаарх (1). Дар-дацаран хьелаш, уьш дIадаха, барт лаха хаар.</p> <p>ДоттагIчуьнгахьа гIодаккха а, цуьнан дуьхьа шена эшам бан а хаар (2, 3). ДоттагIийн хазархатарш тIеэца а, дегабаамаш ца бан а хаар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ш. Цуруев «ДоттагIалла»;</p> <p>Ш. Макалов «Кхо полла»;</p> <p>М. Бексултанов «ДоттагIа»;</p> <p>А. Демеев «ДоттагIчуьнга кехат».</p>	<p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьlнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, доттагIчуьнга кехат йаздар.</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p> <p>Классал арахьара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>Кхечу кьаьмнийн фольклор – 4 с.</p>	

<p>Термин «фольклор». Тайп-тайпанчу къаьмнийн фольклор. Тайп-тайпанчу къаьмнийн барта кхоллараллехъ тайп-тайпана персонажаш. Оьрсийн, 1аьрбийн, гуьржийн къаьмнийн туьйранаш довзар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>«Тамашийна тамаша, 1аламате 1аламат» (оьрсийн халкъан туьйра);</p> <p>«Уггар нуьцкъалниг» («гуьржийн халкъан туьйра»);</p> <p>«Синдбад-Х1ордахо» («1аьрбийн халкъан туьйра»)</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархъама контекстан анализ; 1аматехъ йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Тобанехъ болх: кхид1а тобанехъ йийцаре йарна шаьш йешар; 1аматан йа т1етоьхначу хьостанан тексташкахъ хаамаш лахар; говзарехъ нисйеллачу лексикин маь1на дар; говзарехула йа декъан проблематикехула хаттарш кечдар.</p>
<p align="center">Гиллакхийн г1ала – 3 с.</p>	
<p>«Оьздангалла» а, «г1иллакх» кхетамаш. Х1ора дийнан дахарехъ йукъар а, къоман а г1иллакхаш лардан хаар.</p> <p>Г1иллакх лелоро адаман дахарна беш болу дика т1елаткъам.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахъ цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахъ. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахъ 1амор.</p>

<p>Халкъан ламасташ а, г1иллакхаш а баккхийчаьргара схъаэцаран мехалла. Баккхийнаш – эхъ-бехкан а, г1иллакхан а масал.</p> <p>Баккхийчаьрга ларам.</p> <p>Дезденошца доьзна динан ламасташ, г1иллакхаш, мехаллаш.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Расумов В. «Г1иллакхан г1ала»;</p> <p>Закриев И. «Пеша уллехъ къамелаш»;</p> <p>Ахмадов М. «Марха досту де»</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехъ х1иттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p>
<p align="center">Б1аьсте – 4 с.</p>	
<p>Б1аьстенах хаамаш. Нохчийн йаздархойн говзаршкахъ б1аьсте.</p> <p>Пейзаж прозаически кепехъ.</p> <p>Гонахара хийцамаш ган а, 1аламан хазаллин тидам бан а хаар. Кавказан дийнаташ б1аьста, 1аламан т1алам бар.</p> <p>Нохчийн маттахъ дийнатийн дахарх хаамаш, олхазарийн а, акхаройн а ц1ерш.</p> <p>Говзарш:</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахъ цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахъ. Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуйту нохчийн маттахъ йешаран цхьайолчу башхаллашна. Ладоьг1начу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p>

<p>Бексултанов М. «Баъсте»;</p> <p>Сейлмуханов М. «Зезагаш»;</p> <p>Хасаев Х. «Баркалла»;</p> <p>Ахмадов М. «Баъстенан ловзар»; Гайсултанов I. «Чеглардиган бен»</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хиттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: нохчийн маттахь доцца баъстенан ламамах лаьцна дийцар хоттор, декъан говаршкахь нислуш йолчу лексикех пайда а оьцуш.</p>
<p style="text-align: center;">Нохчийн махкахь – 8 с.</p>	
<p>Даймохк. Ненан мотт.</p> <p>Сийлахь-Боккха Даймехкан ТIом.</p> <p>ТIеман турпалхой. Толаман де.</p> <p>Патриотизм, Даймехкан а, цуьнца мел доьзначун а мехаллех кхетар. Хьомечу мехкан хазалла ган хаар, цуьнан лама дезар. Ненан мотт, дешнийн тIаьхьало нохчийн маттахь шорйар. «Турпалхо» кхетам, мехкан турпалхой тайп-тайпанчу хьелашкахь. Сийлахь-Боккха Даймехкан тIом, тIеман турпалхой, тыло тIамехь дакъалацар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Бухадиев М. «Нохчийн махкахь»;</p> <p>Пашаев Н. «Даймахке марзо»;</p> <p>Хамидов I.-Х. «Зезаг ду бацалахь лепаш...»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дайойшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладугIа оьшу гIирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама, контекстан анализ; дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церам леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церам леларийн мах хадо а хаар.</p>

<p>Абдулаев Л. «Хлораннан а шен мотт бу»;</p> <p>Батаева Х. «Йовза клорнийн цлеш»;</p> <p>Бексултанов М. «Турпалхо мила ву?»;</p> <p>Ахмадов М. «Тлрглан пазаташ»;</p> <p>Анзорова Б. «Ма гойла».</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстех хлиттийнчу эх-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хлуманашка болчу хежамца царна жопаш лаха хаар.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанех болх: кхидла тобанех йийцаре йарна шаш йешар; ламатан текстех йа тлетьхначу хьостанашках хаамаш лахар.</p>
Нохчийн фольклор – 6 с.	
<p>Фольклорни туьйранийн кепаш.</p> <p>Халкъан туьйранашках цленалла а, эх-бехк а. Бакхийчаьрга ларам.</p> <p>Доттагала, барт.</p> <p>Адамалла, догдикалла, дика амал.</p> <p>Къар ца бала, муьлхха хьолех а дика агло ган хаар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>«Маьлхан а, бухланан а къовсам».</p> <p>«Кхорбеллиг».</p> <p>«Ден весет».</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Инзаре-тамашийна, лар-дахаран, дийнатех туьйранаш вовшах къасто хаар.</p> <p>Литературин а, фольлоран а жанрашна йуккъера доза лелаш хилар гучудалар (дийцар йукъах туьйранан элементаш хила тарло, инзаре-тамашийначу туьйранехь – дийнатех туьйранан элементаш).</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьлнех кхетархьама контекстан анализ; ламатехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p>

<p>«Къинхетаме клант».</p> <p>«ХӀунда ду пхьагалан балда даьтгӀа?»</p> <p>«Таллархо».</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хӀиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка; турпалхойн визуальни васташ кхоллар; декъехь хъайинчу проблематикехула жима текст хӀоттор.</p> <p>Йухасхъайийцар.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанехь болх: 1аматан текстехь йа тӀетоьхначу хьостанашкахь хаамаш лахар; говзарехь нислучу лексикин маъӀна дар.</p> <p>Талламан болх.</p>
<p align="center">Аьхке – 1 с.</p>	
<p>Шеран жамӀаш. Йешаран пайдех. Шаьш йеша леринчу литературех бӀаьргтохар.</p> <p>Аьхкенна планаш.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Хатуев I. «Аьхке»</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хӀиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Литературех, киншкех, дукхайезачу говзарех, дукхабезабеллачу турпалхойх къамел.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Текстехь хӀиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хӀуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p> <p>Тобанехь болх: Аьхкенна литературин шайн список хӀоттор.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p align="center">ТӀаьхьало – 10 с.</p>	

4 класс (68 с.)

Программин чулацам	Дешархойн г1уллакхаллин коьрта кепаш
Долоран урок – 1 ч.	
<p>1амат йовзар.</p> <p>Билламан хьаьркаш. 1аматийн авторийн дош.</p> <p>Мамакаев М., Гадаев М.-С., Сулейманов А.</p> <p>Даймахках лаьцначу байташ йукъара кийсакаш</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жопаш лаха хаар.</p>
Дай баьхна латта – 3 с.	
<p>Даймохк, Даймехкан 1алам. Литературехь Нохчийчоьнан символш. Б1аьвнаш, архитектурни башхаллаш, истори.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Окуев Ш. «Даймохк»;</p> <p>Мусаев С. «Орамаш»;</p> <p>Шайхиев I. «Б1аьвнаш»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; 1аматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан</p>

<p>Дакаев С. «Нохчийчоь»;</p> <p>Ахмадов М. «Нохчийн шира кхерчаш»</p>	<p>леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Талламан болх: шайн тидамийн буха тIехь текст кечйар; доклад кечйар.</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p>
<p>Вай дуьнен чохь деха... – 4 с.</p>	
<p>Адам а, цунна гонахара дуьне а. Адамийн йукъаметтигаш.</p> <p>Этически гураш. Ламасталлин этикет.</p> <p>Нохчийн гIиллакхаш, ламасташ, йукъараллехь лелар (1). «Со» а, йукъаралла а, гонахарчарна хетарг, шен маршо, кхоллараллехь маршо (2). ТIалам, мах хадо хаар, чкъурийн зIе, дIадаханчух изс, (3). Йукъараллехь уьйраш а, йукъаметтигаш а, гонахарчу дуьненан вон тIеIаткъам, коллективехь леларан гIиллакхаш (4).</p> <p>Говзарш:</p> <p>Яралиев Ю. «ВорхI лам»;</p> <p>Макалов Ш. «Маьлхан хьехам»;</p> <p>Бексултанов Муса «Баьпкан цуьргаш»;</p> <p>Цуруев Ш. «ДоттагIий-бIаьвнаш».</p>	<p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Йухасхьайийцар</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, «Маьлхан хьехам» туьйранехь айьинчу проблематикехула жима текст-ойлайар йазйар.</p>

Исбаъхъа 1алам нохчийн поэзехь – 6 с.

Нохчийн классикин говзаршкахь 1алам. 1аламах йолчу литературехь йукъара а, къоман а символика. Исбаъхъаллин суртх1оторан г1ирсаш. Эпитет, дустар, метафора – царах поэтически говзаршкахь пайдаэцар.

Говзарш:

Мамакаев М. «Гуйре»;

Арсанукаев Ш. «Гуйренан т1уьначу Бешахь дутийна...»;

Гацаев С. «Суна хьуьнхахь деши гира...»;

Айдамиров А. «Аьхкено кхелина дитташ...»;

Кибиев М. «Ломахь 1а»;

Бисултанов А. «1а»;

Жумалаева Л. «Буйсанан илли»;

Мамакаев I. «Б1аьстенан йуьхь»;

Саидов Б. «Кемсийн га»;

Окуев Ш. «Тхи».

Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айобшучу исбаъхъаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь.

Хьехархочо дешархойн тидам т1ебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. Ладобг1начу текстах кхетар талларна хаттарш.

Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.

Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.

Дагахь 1амор.

Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; 1аматехь йалийнчу дошамца болх.

Исбаъхъаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаъхъаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.

Талламан болх: масала, декъан цхьана авторан дахарх а, кхоллараллех а доклад кечйар.

Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.

Классал арахъара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.

Бераллин туьйра– 8 с.

<p>Социумехъ беран меттиг, баккийчаърца а, нийсархошца а цуьнан йукъаметтиг. Доккха мел хуьлу а, жимачу адамна тӀелитталуш йолу халонаш.</p> <p>Добзалан мехаллаш, доьзалехъ бер. Адаман дахарехъ Ӏаламан меттиг, шеран тайп-тайпанчу муьрашкахъ берийн дахар. Школера дахар, берийн йукъаметтигаш, доттагӀалла. Адаман кӀинхъегаме ларам, кӀинхъегамна а, йукъараллин дахаран дикаллина а йуккъера зӀе. Чкъурийн зӀе, берашна дуьне довзийтаран санна баккийчеран меттиг. Бераш а, Ӏалам а, дийнаташ, цаьрга безам. ЦӀеналла, аьшпаш биттар вон хилар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Пашаев Н. «Бералла»;</p> <p>Магомаева М. «Гуьйренан совгӀаташ»;</p> <p>Дикаев М. «Нохчийн хӀусам»;</p> <p>Курумова С. «Ца йиначу ненан хӀусамехъ»;</p> <p>Гадаев М.-С. «ДоттагӀ»;</p> <p>Эдилов Х.-М. «Луо ду догӀуш»;</p> <p>Эльдерханова З. «Деца йеъча»;</p> <p>Ошаев Х. «Полла»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугӀу хьехархочо йа говзаллин диктора дӀайоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахъ цаьрга ладогӀа оьшу гӀирсаш балахъ.</p> <p>Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Текстехъ хӀиттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хӀуманашка болчу хьежамца царна жопаш лаха хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: Нохчийн маттахъ йеллачу теманашкахула барта дийцар кечдар.</p> <p>Герггара теманаш: школахъ гуьйренан цхьаьнакхетарш; сан дийнат; сан хьоме ваши/деца.</p>
--	---

БӀе эзар дика гӀуллакх – 4 с.	
<p>ХӀора кӀаьстинчу адаман гонахарчу дуьненна тӀеӀаткӀам, адаман дуьненна хӀалха жобпалла, адам – догдикаллин хьоста.</p> <p>Гонахарчу дуьнене синкӀам, цунах дӀаэр, хӀора дийнахь кегий дика гӀуллакхаш (1). Гонахарчу нахаца тидаме хилар, гӀоьналлин куьг кховдор (2). Адам а, Ӏалам а, адамо шен кӀинхьегамца дуьне хаздар, хӀора дика гӀуллакхан стом (3). Ӏаламан кхоам бар, дийнатех кӀахетар, царна гӀо дан кийча хилар(4).</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ахмадов М. «БӀе эзар дика гӀуллакх»;</p> <p>Кагерманов Д. «ТӀай»;</p> <p>Рашидов Ш. «ГӀаргӀанаш»;</p> <p>Берсанов Х.-А. «Кхерам»</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьӀнех кхетархьама контекстан анализ; Ӏаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хӀоттор.</p> <p>Текстехь хӀиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хӀуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Тобанехь болх: масала, йоьалгӀачу классан дешархоша шайн хӀора дийнан дахарехь дан йиш йолчу дикачу гӀуллакхийн список хӀоттор а, йийцаре йар а.</p>
Бовза, беза вайн Даймохк – 4 с.	
<p>Мифашкахула, легендашкахула, исбаьхьаллин говзаршкахула хьомечу мехкан географин декъехь хаарш. Цхьадолчу хин, Ӏаьмнийн, лаьмнийн цӀерш (1–4).</p> <p>Географически меттигашца йоьзна мифаш а, легендаш а (1–3). Фольклорехь эхь-бехкан а,</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугӀу хьехархочо йа говзаллин диктора дӀайоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладогӀа оьшу гӀирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p>

<p>Чантиев І. «Искогберггий, чларий»;</p> <p>Хасаев Х. «Аьхке»;</p> <p>Бексултанов М. «Гуьйре»;</p> <p>Махмаев Ж. «Тидамаш».</p>	<p>йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p>Даймехкан декхаро глаттийна вогу со – 9 с.</p>	
<p>Фольклорехь а, исбаьхьаллин литературехь а турпалаллин а, патриотизман а тема. Шираллин а, кхузаманан а турпалхой.</p> <p>Нохчийн культурехь коьрта мехаллаш: майралла, ша цакхоор, догцленалла, кьинхетам (1, 3, 7). Халкъан изсехь турпалхой санна бисина нах – исторически личносташ (2, 3, 4). «Кьо́наха» аьлла цӀе туьллучу бакъволчу стеган билгало санна лаккхара культура (4). Искусствон адамаш, халачу хенашкахь дегайовхонан хьоста санна (5, 6). Стеган шен доьзалх, гергарчарах, уллерчарах жоьпалла (3, 7).</p> <p>Говзарш:</p> <p>Сулейманов А. «Кьо́наха»;</p> <p>Умхаев Хь. «Шайх-Мансур»;</p> <p>«Адин Сурхо»;</p> <p>Мусаев С. «Дахар маьрша хилийта»»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора дӀайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогла оьшу гӀирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хӀиттийнчу хаттаршна жоьпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух боло хаар.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьӀнех кхетархьама контекстан анализ; Іаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалиан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Кхоаллараллин болх: «Кьо́нах» категори йукъавогӀучу стагах лаьцна жима дийцар</p>

<p>Ахмадов М. «Даймехкан мукъам»;</p> <p>Сулейманова З. «Эсамбаев Махьмудна»;</p> <p>Айдамирова М. «Жима верас».</p>	
<p align="center">Ненан мотт – 3 с.</p>	
<p>Ненан мотт. Нохчийн меттан де. Мотт а, Даймохк а. Ненан мотт а, даймехкан ламам а. Мотт – далаханчуьнца а, хиндолчуьнца а зле.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ахмадов М. «Кхаа дашах дийцар»;</p> <p>Абдулаев Л. «Ненан мотт»;</p> <p>Гелагаев С.-М. «Шовдано боху соь...».</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладогла оьшу глирсаш балахь. Йешначу текстех кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстех кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьлнех кхетархьама контекстан анализ; ламатехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар; говзаран план хлоттор.</p>
<p align="center">Суна сирла дахар деза – 3 с.</p>	
<p>Дахаран а, гонаха мел долчун а мехалла. Кегий хазахетарш. Гонаха йолу хазалла ган хаар. Хlorадийна кегийчу хlumанашкахула хазалла а, дахаран сийлалла а ган хаар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Рашидов Ш. «Суна сирла дахар деза»;</p> <p>Батаева Х. Жимачу йоблан глан»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладогла оьшу глирсаш балахь. Йешначу текстех кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстех кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьлнех кхетархьама контекстан анализ;</p>

<p>Абдулаев Л. «Нана-бӀаьсте».</p>	<p>Ӏаматехь йӀалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Талламан болх: шайн тидамийн буха тӀехь текст кечйар; доклад кечйар</p>
<p>Фольклор – 3 ч.</p>	
<p>Нохчийн мифаш, легендаш, хабарш, кьамелаш. Мифически турпалхой. Халкъан кхоллараллехь символш. Нохчийн фольклорехь стогаллин а, доьналлин а тема.</p> <p>Говзарш:</p> <p>«Беттаса».</p> <p>«Майрачу кӀантах туьйра».</p> <p>«Берзан дуй».</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьӀнех кхетархьама контекстан анализ; Ӏаматехь йӀалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хӀоттор.</p> <p>Талламан болх: шайн тидамийн буха тӀехь текст кечйар; доклад кечйар</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка; турпалхойн визуальни васташ хӀоттор; декъехь хьахийнчу проблематикехула жима текст хӀоттор.</p> <p>Текстехь хӀиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хӀуманашка болчу хьежамца царна жопаш лаха хаар.</p>
<p>Кхечу кьаьмнийн литература – 3 с.</p>	
<p>Россин а, дозанаӀ арахьарчу а гӀарабевллачу йаздархойн цӀерш йовзар. «Кьоман литература», «дуьненан литература», «исбаьхьаллин гочдар» кхетамаш. «Нохчийчоь – Кавказ – Росси – дуьне» зӀе исбаьхьаллин говзаршкахула хӀоттор.</p>	<p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьӀнех кхетархьама контекстан анализ; Ӏаматехь йӀалийнчу дошамца болх.</p>

<p>Говзарш:</p> <p>Лермонтов М. Байт «Хорд-кема». (Абдуллаев Лечин гочдар).</p> <p>Боллигер М. Дийцар «Тай» (Хаджиева З. гочдар).</p> <p>Леонардо да Винчи. Притчаш «Мотт а, цергаш а», «Зингат а, клен буъртиг а» (Джанаралиев Имранан гочдар).</p>	<p>Исбаъхъаллин говзаран анализ: коърта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коърта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коърта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Талламан болх</p>
Дерзоран урок – 1 с.	
<p>Шеран жам1аш. Дешархошца киншкех, литературех къамел. Аьхкенна литературе б1аьргтохар.</p> <p>Кусаев I. «Сан доттаг1ий».</p>	<p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанехъ болх: кхид1а тобанехъ йийцаре йарна шаьш йешар; 1аматан текстехъ йа т1етоьхначу хьостанашкахъ хаамаш лахар; говзарш ролашца йешар; инсценировка кечйар; говзарехъ нисйеллачу лекскин маь1на дар; докладаш кечйар; говзарехула йа декъан проблематекула хаттарш кечдар.</p>
Т1аьхъало – 10 с.	

Разделаш 1амо билгалдинчу сахътийн барам хъехаман амалехъ ду, кегий дешархой кечбаран т1ег1анца а, дешаран хьукматот предмет 1амо билгалдинчу сахътийн барамца а дог1уш, хийцамаш бан йиш йолуш ду. Иштта, 1амо йукъайиллинчу материалан цхъана декъах пайдаэца мегар ду классал арахъарчу йешаран литературин декъехъ а.

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
Абатал хьалхара мур (къамел кхиор) 5 с.						
1.	Новкъахъ.Шкоলেখъ.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.	Ц1ера дийнаташ. З1акардаьхни. Акха дийнаташ. Вайн махкара олхазарш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Сагалматаш. Акха стоьмаш Стоьмаш. Хасстоьмаш.	1	0	0		dikdosham/ru/
4.	Ахархойн г1ирсаш. Ялташ. 1алам.	1	0	0		dikdosham/ru/
5.	Дийнан раж. Сурсаташ	1	0	0		https://ps95.ru/
Абатан мур (йеша 1амор) 24 с.						
6	Аьзнаш а,элпаш а А,а, У, у.	1	0	0		dikdosham/ru/
7	Аьзнаш а,элпаш а О,о, И,и	1	0	0		https://ps95.ru/

8	Аьзнаш а,элпаш а Л,л, М,м	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
9	Аьзнаш а,элпаш а С, с, Р,р	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
10	Аьзнаш а,элпаш а Х, х, Б,б	1	0	0		dikdosham/ru/
11	Аьзнаш а,элпаш а Д , д, Е,е	1	0	0		https://ps95.ru/
12	Аьзнаш а,элпаш а Н, н, Т,т	1	0	0		https://ps95.ru/
13	Аьзнаш а,элпаш а В, в, З,з	1	0	0		dikdosham/ru/
14	Аьзнаш а,элпаш а Й, й, К,к	1	0	0		https://ps95.ru/
15	Аьзнаш а,элпаш а П, п, Э,э	1	0	0		https://ps95.ru/
16	Аьзнаш а,элпаш а Ш, ш, Ц,ц	1	0	0		dikdosham/ru/
17	Аз а, элп а 1.	1	0	0		https://ps95.ru/
18	К1еда хьаьрк (ь) Ч1ог1а хьаьрк(ь)	1	0	0		https://ps95.ru/
19	Аьзнаш а,элпаш а Хь, хь, Кх,кх	1	0	0		dikdosham/ru/
20	Аз а, элп а Къ, къ	1	0	0		https://ps95.ru/
21	Аьзнаш а,элпаш а Г, г, Г1,г1	1	0	0		dikdosham/ru/
22	Аьзнаш а,элпаш а Аь, аь, Оь,оь	1	0	0		https://ps95.ru/

23	Аз а, элп а Уь, уь	1	0	0		https://ps95.ru/
24	Аьзнаш а,элпаш а Ч, ч, Ч1,ч1	1	0	0		dikdosham/ru/
25	Аьзнаш а,элпаш а Т1,т1, Ж,ж	1	0	0		dikdosham/ru/
26	Аьзнаш а,элпаш а Х1, х1, К1,к1	1	0	0		https://ps95.ru/
27	Аьзнаш а,элпаш а Ю, ю, Юь Аьзнаш а,элпаш а Я, я, Яь	1	0	0		https://ps95.ru/
28	Аьзнаш а,элпаш а Ц1 ц1, П1,п1	1	0	0		https://ps95.ru/
29	Аьзнаш а,элпаш а Ф ф, Ё,ё Элпаш Щ щ, ы	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Абатал т1аьхъара мур (Литературни йешар) 4 с.						
30	Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш. Дийца, муьлхачу басахь хуьлу х1уманаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
31	Вайн Даймохк.Соьлжа-Г1ала Вайн турпалхой.Кадыров Ахьмад-Хьаьжа.Нурадилов Ханпаша.	1	0	0		dikdosham/ru/

32	Вайн яздархой. Айдамиров Абузар.Гайсултанов 1умар.Махмаев Жамалди. Ж.Махмаев «Доттаг1алла» ,«Къоман хазна» Дей,буьйсий	1	0	0		dikdosham/ru/
33	Ж.Махмаев Дайна де. «Бераш вайн хинйолу т1аьхье ю..» 1-Хь Хатуев «Зингат», 1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан» Беркат	1	0	0		dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		33	0	0		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам		Терахь		Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	ПЛАНАЦА	БИЛГГАЛ	
1.	1.Демеев. «Нохчийчоь»	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
2.	М. Ахмадов «Жайна»	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
3.	Дагардарш. Чехкааларш.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
4.	Х1етал –металш. Кицанаш	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
5.	Туййра, туййра хилла боху.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
6.	Бабин Ч1ирдиг.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

7.	Зуьно дина х1илла.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
8	Газа-гуьзалгаш.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
9	Самукъане аг1онаш Хаарш зер.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
10	Ш.Макалов. Соьлжа –Г1ала.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
11	Ш.Хасаров. Стиглаг1ала.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
12	С.Яшуркаев. Светофор.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
13	Хаарш зер. Проект. «Сан г1ала»	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
14	Ш. Макалов Гуьйре.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15	М.Сейлмуханов. Деса 1алам.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
16	А.Тапалаева . Малонча.	1	0			https://desharkho.ru/

						https://urok95.ru
17	Х.Батаева. Гуъйре.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
18	Рифма. П.Абубакарова . Дешнех ловзар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
19	Талламан болх № 1	1	1			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
20	Ш.Макалов.Стелалад.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
21	Л.Толстой. Х1орда чуъра хи стенга добду?	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
22	1.Юсупов.Дита хъоза.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
23	Бераша олу. Стелаладан дошам.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
24	Хаарш зер.Проект «Стелалад»	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

25	А.Сулейманов. Нана.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
26	1.Гайсултанов Б1оба эkkхор.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
27	1.Демеев. Дадин зезаг.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
28	С.Шамлов. Жима ц1а.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
29	Ж.Махмаев Деза денош.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
30	С.Гацаев Жимачу к1ентан ойланаш.Нийса а , т1едееьна а маь1на.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
31	Хаарш зер. Проект «Тхан доьзал».	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
32	Д.Кагерманов. Г1ура –Дада.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
33	А.Тапалаева «Керла шо кхана хир ду».	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

34	А-Хь. Хатуев Керла ло.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
35	М-С. Гадаев Жимачу клентан илии.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
36	М.Сейлмуханов Хьоза.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
37	Ю.Яралиев. Клайн лахар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38	Э.Мамакаев. Гуди. Хаарш зер	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
39	Хь.Аболханов. Ваха лама.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
40	Ж.Махмаев. Дика лар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41	А-Хь. Хатуев. Теша.					
42	Талламан болх№ 2	1	1			

43	М.Ахмадов. Дада волчохъ, йуъртахъ.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
44	Ю.Яралиев. Марха къобалдойла.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
45	1.Демеев. Глаз.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
46	Ш. Хасаров.Жима кхор.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
47	Хъ. Хасаев. Лийчар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
48	Самукъане аглонаш. М.Сакаева. Кертахъ лелаш нлаьна йу. Хаарш зиэр.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
49	Хъ. Сатуев. Блаьсте йоглу...	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
50	1.Демеев. Сан совглат.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
51	Цураев Салман Со мамел хьалха хьалаглоттур йу.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

52	Ш. Макалов. Сийна б1аьсте. «Сийна стихаш»	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
53	М.Бексултанов. Б1аьстенан дийнахъ. М.Сейлмуханов. Кхечи б1аьсте.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
54	Самукъане аг1онаш. Хъ.Талхадов.Б1аьсте.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
55	Сочинени	1	1			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
56	Ш.Арсанукаев.Х1етал-металш. Хаарш зер	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
57	М.Ахмадов. Даймохк.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
58	М.Бексултанов .Даймохк бохург х1ун ду?.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
59	П.Абубакарова. Соьлжа-г1ала.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
60	Ш.Окуев. Даймохк.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
61	Х.Батаева. К1иран ворх1 де.	1	0			https://desharkho.ru/

						https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
62	Б.Анзорова. Турпала Ханпаша.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
63	Ш.Макалов. Аьхке.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
64	М.Магомаев.Ба1.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	Ш.Макалов. Къоршкъари.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
66	Шеран талламан болх № 4	1	1			
67	Л.Толстой.Воккха стаггий, хинаний	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
68	Вежарий Гримм. Хударан кхаба.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	4			

Нохчийн литературни йешаран 2023-2024 дешаран шеран

3-чу классан календарно- тематически планировани (2 сахът кIирнах)

Ранг	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь		Электронни дешаран ресурсаш
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	Планаца	Билггал	
	ДОЛОРАН ДАРСАШ (2 с.)						
1.	Ш. Макалов «Ларделаш латта»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
2.	А. Демеев «Кхетаман орам»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
ГУБЪРЕ (5 с.)							
3	С. Гацаев «Дог1а дог1уш ду»						https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

		1	0	0			stela1ad/
4	М. Сакаева «Йац хьо, гуьйре, дагна чевне»						https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
5	Хь. Хасаев «Шийла 1уьйре»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
6	З. Сулейманова «Г1арг1улеш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
7	«Хаарш-Зер». Проект Гуьйре	0	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
БЕРИЙН ЙАЗДАРХОЙ (5 с.)							
8	У. Гайсултанов «1алам хаздан деза»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
9	Хь. Саракаев «Дика к1ант Муса»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
10	Д. Кагерманов «Маьлхан х1уш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

11	Ж. Махмаев «Горалгаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
12	«Хаарш-Зер».	0	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
ЙАЗДАРХОЙН ТУЙРАНАШ (4 с.)							
13	С-М. Гелагаев «Туйранан новкъадалар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
14	Б. Дикаев «Кайн полларчий стенга даха-те?»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
15	З. Сулейманова «Догмайра Шахсан»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
16	А. Тапалаева «Массарна дерг – ловзар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
17	«Хаарш-Зер».	0	0	0			
ХИНДОЛУ ХЪОЗА БЕНАХЪ ДЕКА (5 с.)							
18	М. Магомадов «Дуьххярлера	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-

	толам»						stela1ad/
19	С. Дакаев «Дош»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
20	Талламан болх №1	0	1	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
21	І. Гайсултанов «Яраг1и»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
22	«Хаарш-Зер»	0	0	0			
ЖИМА, ДОККХА ДУЪНЕ (4 с.)							
23	Х. Батаева «Хъуьно патар хецна»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
24	Э. Мамакаев «Іелий, киттий, аьшпашший»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
25	Н. Пашаев «Барзо диъна моз»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
26	«Хаарш-Зер».	0	0	0			

	1АЛАМ (4 с.)						
27	С. Гацаев «Хъуьнхахъ»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
28	М. Ахмадов «Гундалгеш, цлазамаш, муьргаш, комарш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
29	С-М. Гелагаев «Олхазарийн къамел»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
30	М. Мамакаев «Хъуьнан илли»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	IA (5 с.)						
31	М. Ахмадов «Керла шо»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
32	М. Дикаев «1аьнан б1аьргаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
33	Хъ. Умхаев «Шийла 1а»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

34	М. Алиев «Пхъар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	ДОТТАГІАЛЛА (4 с.)						
35	Ш. Макалов «Кхо полла»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
36	М. Бексултанов «ДоттагІ»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
37	І. Демеев «ДоттагІчуьнга кехат»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
38	«Хаарш-Зер». Проект ДоттагІалла	0	0	0			
	КХЕЧУ КЪАЪМНИЙН ФОЛЬКЛОР (4 с.)						
39	«Тамашийна тамаша, Іаламате Іаламат» (туьйра)	1					https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
40	«Уггар нуьцкъалниг» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-

							stela1ad/
41	«Синдбад-Хордахо» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
42	«Х1унда ду пхьагалан балда даьтг1а?» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
43	Талламан болх №2	0	1	0			
	ГИЛЛАКХАН ГІАЛА (8 с.)						
44	В. Расумов «Гіллакхан г1ала»	1	0				https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
45	І. Закриев «Пеша уллехь кьамелаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
46	М. Ахмадов «Марха досту де»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	БІАЪСТЕ (5 с.)						
47	М. Бексултанов «Біаьсте»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

48	М. Сейлмуханов «Зезагаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
49	Х. Хасаев «Баркалла»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
50	М. Ахмадов «Блаьстенан ловзар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
51	У. Гайсултанов «Чеглардиган бен»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
НОХЧИЙН МАХКАХЬ (9 с.)							
52	М. Бухадиев «Нохчийн махкахь»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
53	Н. Пашаев «Даймахке марзо»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
54	А.-Х. Хамидов «Зезаг ду бацалахь лепаш...»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
55	Л. Абдулаев «Хлораннан а шен мотт бу»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

							stela1ad/
56	Сочинени	1	1	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
57	Х. Батаева «Йовза клорнийн цлераш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
58	М. Бексултанов «Турпалхо мила ву?»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
59	М. Ахмадов «Тлерглан пазаташ»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
60	Б. Анзорова «Ма гойла» «Хаарш-Зер».	0	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
НОХЧИЙН ФОЛЬКЛОР (6 с.)							
61	«Маълхан а, бухланан а кьовсам» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
62	«Кхорблелиг» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

63	«Ден весет» (пригча)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
64	«Къинхетаме клант» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
65	«Таллархо» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
66	Шеран талламан болх.	1	1	0			
	АЪХКЕ (1 с.)						
67	А.-Х. Хатуев «Аьхке»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
68	Течлаглар	0	1	0			

НОХЧИЙН МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАРАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

(КІИРНАХ 2 САХЪТ)

4 КЛАСС

№	Урокан тема	Сахтийн барам	Терахь	Электронни хьоста
---	-------------	---------------	--------	-------------------

		Сахьт	Таламан белхаш	Кхолларал лин	Планаца	Билггал	
I	Дай баъхна латта – 6 с.						
1.	Мамакаев М., Гадаев М.-С., Сулейманов А. Даймахках байгаш.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
2.	Дакаев С. «Нохчийчоь».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
3.	Мусаев С. «Орамаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
4.	Шайхиев I. «Блаьвнаш».	1	0	0			https://argmz.ru/category/фотогалерея/
5.	Ахмадов М. «Нохчийн шири кхерчаш».	1	0	0			https://argmz.ru/category/фотогалерея/ https://visitchecnnya.ru/frontend/web/places/dostoprimecatelnosti
6.	Хаарш зер. Йешаран мах хадор.	1	0	0			
	Вай дуьнен чохь деха... – 4 с.						
7.	Яралиев Ю. «ВорхI лам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
8.	Макалов Ш. «Маьлхан хьехам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
9.	Бексултанов М. «Баьпкан цуьргаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
10.	Цуруев Ш. «ДоттагIий-блаьвнаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Исбаьхьа Iалам нохчийн поэзехь – 8 с.						

11.	Мамакаев М. «Гуьйре».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
12.	Арсанукаев Ш. «Гуьйренан тлуьначу бешахь ду тийна...». Гацаев С. «Суна хьуьнхахь деши гира...».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
13.	Айдамиров А. «Аьхкено кхелина дитташ...».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
14.	Кибиев М. «Ломахь la».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
15.	Талламан болх №1	1	1				
16.	Жумалаева Л. «Буйсанан илли».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
17.	Мамакаев I. «Блаьстенан йуьхь».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
18.	Саидов Б. «Блаьсте.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
19.	Окуев Ш. «Тхи». Проектни болх.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
II	Бераллин туьйра– 10 с.						
20.	Пашаев Н. «Бералла».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
21.	Дикаев М. «Нохчийн хлусам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
22- 23	Курумова С. «Ца йиначу ненан хлусамехь» повесть йуккьера кийсакаш.	2	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
24-	Гадаев М.-С. «ДоттагI».	2	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/

25							https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
26	Эдилов Х.-М. «Ло ду доглуш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
27	Эльдерханова З. «Дашо хъаьжкIаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
28	Ошаев Х. «Полла»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
	Бле эзар дика гIуллакх – 4 с.						
29	Ахмадов М. Туьйра «Бле эзар дика гIуллакх».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
30	Талламан болх №2	1	1	0			
31	Тагаев С.-Х. Дийцар «Хъаьрса доттагI».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
32	Рашидов Ш. Байт «ГIаргIанаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
33	Берсанов Х.-А. Дийцар «Кхерам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
III	Бовза, беза вайн Даймохк – 4 с.						
34	«Къоьзан-Iам» легенда. «Муха хIоьттина ГаланчIожара Iам» легенда.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
35	«Муха кхолладелла Терк» легенда.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
36	Ахмадов М. «Нохчийн хиш». Хаарш зер.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stelalad/
	Исбаьхьчу Iаламан къайленаш – 6 с.						
37	Махмаев Ж. «Iаламан тидамаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/

							https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
38	Яшуркаев С. «Полларчийн вай даьлла».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
39	Яралиев Ю. «Хъаьмцан маса лаг хуьлу?».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
40	Дикаев М. «Лай к'елахь кхиьна буц».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
41	Сочинени	1	1				
42	Чантиев I. «Искогберггий, ч'арий».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
43	Хасаев Хь. «Аьхке».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
44	Бексултанов М. «Гуьйре».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Даймехкан декхаро г'аттийна vorly со – 9 с.						
45	Умхаев Хь. «Мансур-Шайх».Шейх-Мансурах текст.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
46-48	Халк'ан предани «Адин Сурхо». Илли – нохчийн фольклоран жанр.	3	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
49	Талламан болх	1	1				
50	Мусаев С. «Дахар маьрша хилийта...».Шерипов Асламбеках текст.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
51	Ахмадов М. «Даймехкан мук'ам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
52	Сулейманова З. «Эсамбаев Махьмудна».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

53	Айдамирова М. «Жима верас».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Ненан мотт – 3 с.						
54	Ахмадов М. «Кхаа дашах дийцар».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
55	Абдулаев Л. «Ненан мотт».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
56	Гелагаев С.-М. «Шовдано боху соь...».Проектни болх	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Суна сирла дахар деза – 3 с.						
57	Рашидов Ш. «Суна сирла дахар деза».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
58	Батаева Х. «Жимачу йоьІан гІан».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
59	Абдулаев Л. «Нана, бІаьсте...».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Фольклор – 3 с.						
60	«Бетгаса» предани.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
61	«Майра кІанта» туьйра.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
62	«Берзан дуй» предани.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
63	Шеран талламан болх (РТБ)	1	1	0			
	Кхечу кьаьмнийн литература – 2с.						
64	Боллигер М. «ТІай».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
65	Леонардо да Винчи.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	«Мотт а, цегаш а».						https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Дерзор – 2 с.						
66	Кусаев А. «Сан доттагий».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
66	Течлаглар	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

Йуххедиллар 1

Іаморан-методически кхачойар

Іаморан-методически пособиш

1. Дешаран книжка. Белхан тептар. 1-ра класс.
2. Дешаран книжка. Белхан тептар. 2-гла класс.
3. Дешаран книжка. Белхан тептар. 3-гла класс.
4. Дешаран книжка. Белхан тептар. 4-гла класс.
5. Берийн бошмашна а, йуьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. /Хлоттийнарг. Эдилов С.Э. Соьлжа-Глала, 2018.
6. Эдилов С. Э. Ловзуш, Іема. Йуьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. – Соьлжа-глала: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 стр.

Іилманан литература

7. Абдулкадырова Р. А. Йухьанцарчу школина лерина нохчийн-оьрсийн-ингалсан суьртийн дошам. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2016. – 110 с.
8. Мациев А. Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. – М.: ГИИ НС, 1961. 625 а.
9. Арсанукаев А. М. Мотт, литература, школа. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2010. – 315 с.
10. Гайтукаев К. В. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный: Чеч.-Инг. книжное изд-во, 1989. – 223 с.
11. Далгат У. Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.
12. Джамбеков О. А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен или. – Майкоп: АРКИ, 2008. – 230 с.
13. Джамбекова Т. Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп: АРКИ, 2010. – 236 с.
14. Завриев М. В. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1988. – 66 с.
15. Ибрагимов Л. М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 167 с.
16. Инаркаева С. И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп: АРКИ, 1999. – 218 с.
17. Индербаев Г. В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2003. – 315 с.
18. Туркаев Х. В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.
19. Туркаев Х. В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.
20. Туркаев Х. В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный: Чеч.-Инг. книжное изд-во, 1987. – 240 с.

Методически литература

21. Айдамирова М. А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 2018. – 165 с.
22. Арсанукаев А. М. Шкоলেখь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного Говзарш в школе). – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 2018. – 347 с.
23. Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 1987. – 188 с.
24. Джамбеков О. А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2018. – 335 с.
25. Джамбеков О. А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 2017. – 335 с.
26. Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие/Под ред. Г. М. Гогоберидзе. – Ставрополь: Книга, 2004. – 292 с.
27. Мунаев И. Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен или. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М.: Наука, 1981. – 215 с.
28. Эдилов С. Э. Сочинени йазьан Iамор (Обучение написанию сочинения). Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» – 2018. – 159 стр.
29. Эдилов С. Э. Дагалецамиьн денош а, суьйренаш а (Памятные дни и вечера). Сценарии школьных праздников, викторин, конкурсов, вечеров. – Грозный, 2018. – 335 с.
30. Яндарбиев Х. Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2017. – 315 с.

Словари, справочники

31. Арсанукаев А. М. Нохчийн йаздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. Т. 1 – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 303 с.
32. Арсанукаев А. М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. Т. 2 – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 399 с.
33. Арсанукаев А. М. Нохчийн литературин Iилманан терминиьн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2010. – 299 с.
34. Вагапов А. Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2020. – 230 с.
35. Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2005. – 128 с.
36. Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. /Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2010. №1. С. 161–167.
37. Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсни кхачойар

38. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка) // URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/> (дата обращения: 15.08. 2022 г.)

39. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» // URL:<https://desharkho.ru/> (дата обращения: 15.08. 2022 г.)

40. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам // URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru/> (дата обращения: 15.08.2022 г.)

Йуххедиллар 2

Дагахь 1амон а, классал арахьарчу йешарна а магийнчу говзарийн список

1-ра класс

Классал арахьарчу йешарна

Нохчийн йаздархой:

I. Демеев. Байт «Къиг».

Ш. Хасаров. Байт «Полла».

М. Сакаева. Байт «Хьоме бераш».

М.-С. Гадаев. Байт «Кхана».

Оьрсийн йаздархой:

В. Сутеев. Туьйра «Кхо циги-кlorни».

Г. Цыферов. Туьйра «Дехаш дара жима пийл».

Дагахь 1амон

А. Абузар. Байт «Нана-мохк».

А. Сулейманов. «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.

С. Гацаев. Байт «Борз».

А. Халикова. Байт «Зингат».

2-г1а класс

Классал арахьарчу йешарна

С. Гацаев. «Пхьагал».

I.-Хь Хатуев. «Пелгийн дов».

Халкъан туьйра «Доттагий къастор».

Халкъан туьйра «Борз а, къена ка а».

А. Халикова. «Жима Хеда».

Л. Н. Толстой. Басня «Човкий, кхабий»; Дийцарш: «Мукадехкий, х1ой», «Жучка».

К. И. Чуковский. Туьйра «Цинц1алг-Моза».

Дагахь 1амо

I. Демеев. «Нохчийчох».

Х. Батаева. «Гуьйре».
А. Сулейманов. «Нана».
С. Гацаев «Жимачу клентан ойланаш».
М.-С. Гадаев. «Жимачу клентан илли».
Э. Мамакаев. «Гуди».
А.-Х. Хатуев. «Теша».
Х. Сатуев. «Блаьсте йоглу».
Ш. Макалов. «Сийна блаьсте».
М. Ахмадов. «Даймохк».
Х. Батаева. «Клиран ворхI де».

3-г1а класс

Классал арахьарчу йешарна

І. Саиев. «Балл»
М. Айдамирова. «Некъ бийцар».
П. Петирова. «ДоттагIалла».
Ш. Хасаров. «Хьокхам къовсар».
Л. Арсалиева. «Лайн чимаш».
М. Тимбулатов. «Зу».
Дагахь Iамон
Ш. Макалов. «Ларделаш латта».
С. Гацаев. «ДогIа догIуш ду».
З. Сулейманова. «ГаргIулеш».
Д. Кагерманов. «Маьлхан хIуш».
С. Дакаев. «Дош» .
Х. Батаева. «Хьуьно патар хецна...».
М. Мамакаев. «Хьуьнан илли».
М. Дикаев. «Iаьнан блаьргаш».
І. Демеев. «ДоттагIчуьнга кехат».
М. Сейлмуханов. «Кхечи блаьсте».
М. Ахмадов. «Блаьстенан ловзар».
А.-Х. Хамидов. «Зезаг ду бацалахь лепаш...».

Х. Батаева. «Йовза кlorнийн цлераш».

Б. Анзорова. «Ма гойла».

4-г1а класс

Классал арахьарчу йешарна

Л. Исраилова. «Малика».

Л. Арсалиева. «Нохчийн мотт».

А. Халикова. «Цлен ведарш».

А. Джунаидов. «Белхи».

М. Бексултанов. «Ша тlехь».

М. Ахмадов. «Нохчийн хиш».

Легенда «Дакох корта».

С. Курумова. «Ца йиначу ненан хlусамехь».

Дагахь 1амо

А. Шайхиев. «Бlаьвнаш».

М. Мамакаев. «Гуьйре».

Ш. Арсанукаев. «Гуьйренан тlуьначу бешахь ду тийна...».

А. Бисултанов. «lа».

А. Мамакаев. «Бlаьстенан йуьхь».

Ш. Окуев. «Тхи».

Ш. Цуруев. «Бабин туьйра».

Х.-М. Эдилов. «Лу оду догlуш».

С. Яшуркаев. «Полларчийн вай даьлла».

Ш. Рашидов. «Гларгlанаш».

М. Ахмадов. «Нохчийн хиш».

А. Сулейманов. «Кьонаха».

Л. Абдулаев. «Ненан мотт».

А. Кусаев. «Сан доттагlий».

Классал арахъарчу мероприятиин магийна перечень

1-ра класс

«Сан дуьххъарлера киншкаш» къамел. Презентаце хъовсар. Къамелехъ дакъалацар. Хаттаршна жьопаш. Темехула хаттарш х1иттор. Хетарг довзийтар. Йеша киншка харжарх а, киншкица болх барх а хаамаш бовзар. Йеша киншка харжар. Довзаран 1алашонца киншке хъажар.

«Ненан мотт» интегрированни заняти-дезде. Къамелехъ дакъалацар. Байташ йийцар. Эшарш лакхар. Х1етал-металш дастар.

2-г1а класс

«Суна дукхайеза киншка» реклама йар. Билгалйинчу темина киншкаш харжар. Йукъайиллина тема йийцаре йар. Текстан реклама йар. Хаттаршна жьопаш. Реклама йовзийтар. Хетарг довзийтар.

«Нохчийн Республика – сан Даймохк» виртуальни гездар. Презентаце хъовсар. Республикин г1аланех а, б1аьрлачу меттигех а хаамашка ладог1ар. Къамелехъ дакъалацар. Темица йог1у говзарш йешар.

«Сан доьзал» проектни болх. Проектни болх кхочушбан материалаш гулйар. Билгалйинчу темина дийцарш, байташ йазйар. Проект кхочушйар а, 1алашйар а (жима киншка йар).

«Поэзин дезде» йешархойн къовсам. Къастош йешар, байташ йийцар. Литературни меттан нормаш ларйар. Хаттаршна жьопаш. Байташ йийцаран мах хадр. Жам1аш дийцаре дар.

3-г1а класс

Ловзар «Туьйранин турпалхойн парад». Ловзарехъ дакъалацар. Т1едахкарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш. Хаттарш х1иттор.

«Киншкин истори» виртуальни гездар. Киншкаш йовзар. Церан тайпанаш билгалдар. Йийцаре йар, хаттарш кечдар. Йукъайиллинчу темин ойлайар.

«Суна дукхадезачух безамца» проектни болх. Проектни болх кхочушбан материалаш кечйар. Йукъайиллинчу темина дийцарш, байташ йазйар. Проект кхочушйар а ларйар а.

Йешначу говзаршкахула жима спектакль «Довзий вай?». Говзарш йешар. Инсценированина ролаш харжар. Театрализацина декорацеш кечйар. Спектаклехъ дакъалацар. Йийцаре йарехъ дакъалацар.

Жима проект «Халкъан хъекъало боху». Проектни болх кхочушбан материалаш кечйар. Йукъайиллинчу темина дийцарш, байташ йазйар. Проект кхочушйар а ларйар а.

Къамел «Х1ун йу хазалла?». Къамелехъ дакъалацар. Проблемин хаттар т1ехъ ойла йар. Хетарг довзийтар. Темина дийцар, монолог йазйар.

Викторина «Вай а, 1алам а». Викторинехъ дакъалацар. Проблемин хаттар т1ехъ ойла йар. Кхоллараллин т1едиллар кхочушдар. Хаттаршна жьопаш. Хетарг довзийтар.

Урокал арахъа дlайахъа магийнчу мероприятиин перечень

Кху программo иштта йукъалоцу дешархойн урокал арахъара мероприятиш а. «Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предметан чулацамца догlуш долу урокал арахъара гlуллакхаш билгал а дой, вовшахтуху йуьхъанцарчу классийн дешархойн башхаллаш а, хъашташ а, Нохчийн Республикин къаьмнийн а, этнокультурин а башхаллаш а тидаме а оьцуш. Урокал арахъарчу гlуллакхан маьlна ду ийманехъ кхетош-кхиорна а, оьздангаллин нийса харжам бар кхиорна а тlехъажийна болу культурно-кхоллараллин болх дешархоша кхочушбар.

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предметан чулацамца догlуш, урокал арахъара гlуллакх кхочушдарна леринчу сахътийн барам дешаран хьукмато билгалбо.

К ласс	Мероприятиин кеп	Тема	Дешархоша кхочушдечу гlуллакхийн коьртачу кепийн характеристикаш
I	Къамел	Сан дуьххьарлера киншкаш	Презентацига хьовсар. Къамелехъ дакъалацар. Хаттаршна жoьпаш далар. Темица догlуш хаттарш дар. Хетарг довзийтар. Йеша киншка харжарх а, киншкица болх баран бакъонех а хаамаш бовзар. Йеша киншка харжар. Йовзаран lалашонца киншкашка хьовсар.

1	Интегрированни заняти-дезде	Ненан мотт	Къамелехъ дакъалацар. Байташ йешар. Иллеш алар, эшарш лакхар. Хметал-металш дастар.
2	Киншкина реклама йаккхар	Суна дукхайеза киншка	Билгалйинчу темина киншкаш харжар. Билгалйина тема йийцаре йар. Текстан реклама хлоттор. Хаттаршна жьопаш далар. Реклама йовзийтар. Хетарг довзийтар.
2	Виртуалан гездар	Нохчийн Республика – сан хьоме мохк	Презентацига хьовсар. Республикин глаланех а, бӀаьрла меттигех а болчу хаамашка ладоглар. Къамелехъ дакъалацар. Темица йоглу говзарш йешар.
2	Проектан болх	Сан доьзал	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а (куьйга йна киншка кечйар).
2	Йешархойн къовсадалар	Поэзин дезде	Байташ къастош а, дагахь а йешар. Литературин меттан кепаш ларйар. Хаттаршна жьопаш далар. Байташ йешаран мах хадор. Жамлаш дийцаре дар.
3	Ловзар	Туьйранийн турпалхойн парад (болам)	Ловзарехъ дакъалаца. ТӀедахкарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш далар. Хаттарш дар.

3	Виртуалан гездар	Киншкин истори	Книшкаш йовзар. Церан тайпанаш билгалдар. Йийцаре йар, хаттарш кечдар. Билгайинчу темин хьокъехь ойла йар.
3	Проектан болх	Суна дукхадезачу дийнатах безамца	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материалаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а.
3	Йешначу говзарш тlехь жима спектакль	Довзий вай?	Говзарш йешар. Сурт гайтарахьама ролаш харжар. Театрализацина декорациш кечйар. Спектаклехь дакъалацар. Йийцаре йарехь дакъалацар.
	Жима-проект	Халкъан хьекъало боху	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а.
4	Къамел	Хазалла хlун йу?	Къамелехь дакъалаца. Проблема хlоттийнчу хаттар тlехь ойла йан. Хетарг довзийта. Темина дийцар а, монолог а хlотто (кхолла).
4	Викторина	Вай а, lалам а	Викторинехь дакъалаца. Проблема хlоттийнчу хаттар тlехь ойла йан. Кхоллараллин кепара тlедахкарш кхочушдан. Хаттаршна жoьпаш дала. Хетарг довзийта.
4	Къамел	Вайн къоман (халкъан) дезденош	Дезденойх лаьцначу хаамашка ладогla. Къамелехь дакъалаца. Хаттаршна

			жопаш дала. Хетарг довзийта.
--	--	--	---------------------------------

Йуххедиллар 4

Тематически, кхоллараллин, жамгийн талламан белхийн а, проектийн а дешаран шерашца герггара барам

Литературни йешар	1 класс	2 класс	3 класс	4 класс
Кхоллараллин белхаш	0	1	1	1
Проекташ	0	2	2	2
Тематически тестах	-	0	0	0
Шеран стандартизованни талламан белхаш	-	3	3	4
Литературни йешарехула берриг а	0	6	6	7